

Historische Kring Diemen

Jaargang 25 – Nummer 2-2015

REACTIES OP HET BOEK DIEMENS OORLOG

IN DIT NUMMER:

o.a. HET AFSCHUWELIJKE VERHAAL VAN DE FAMILIE RUBEN, BAREND KOOPMANS,
CHRIS VAN EBBINKHUIJSEN, REIN WOULD, JENTJE WOULD, WILLEM ROEST, HENK VAN DER TUIN,
DE SCHIPHOLBRUG, VELDWACHTER ARRESTEERT FAMILIE BECK, DIEMEN IN DE OUDE PERS,
BEGRAAFPLAATS RUSTOORD, OORLOGSWANDELING, OORLOGSMONUMENTEN

www.historischekringdiemen.nl
www.beeldbankdiemen.nl

opgericht 16 maart 1991

jaargang 25, nummer 2-2015
gratis voor leden

bestuur:

voorzitter: John Cuijpers
secretaris: Peter Texier
penningmeester: Han Saan
bestuursleden: Frans Deckers
Jaap Haag
Noor van Mens
Cora Rijkogel
Ad Saan

secretariaat:

Rietzangerweg 104
1111 VN Diemen
tel. 020 - 695 41 40
j.texier@chello.nl

IBAN:

NL95INGB0001525866
Penningmeester HKD
Buitenlust 50
1111 JK Diemen
saan44@zonnet.nl

redactieadres:

Anne Frankstraat 13
1112 LL Diemen
t.ten.dam@planet.nl

redactieteam:

Taco ten Dam
Jaap Haag
Wiard Krook
Ellen van Meurs
Alfons Ruitenbeek

opmaak:

Danielle de Graaff

beeldredactie:

Wiard Krook

eindredactie:

Taco ten Dam

druk:

Onlineprinters.nl

ISSN 0929-9068

© 2015 Artikelen of delen daaruit mogen niet worden overgenomen zonder toestemming van de auteur(s). Het lidmaatschap van de Historische Kring Diemen bedraagt € 21,- per jaar. Leden ontvangen de HKD-Nieuwsbrief en minimaal tweemaal per jaar het verenigingsblad Historische Kring Diemen. Men kan lid worden door zich aan te melden bij het secretariaat.

Toen we in het begin van dit jaar klaar waren met het boek "Diemens oorlog", wisten we dat er ongetwijfeld meer verhalen zouden komen. En die kwamen. Alfred Bakker schreef een prachtig verhaal over de geschiedenis van de Schipholbrug aan de hand van archiefstukken en verhalen van Diemenaren. Wiard Krook beschrijft de typische wegversperringen die in de oorlog in Diemen geplaatst waren.

Er kwamen ook verhalen van oudere Diemenaren die hun herinneringen nu delen met de lezers. Zoals Barend Koopmans, een jongen nog in de oorlog, die vertelt over die jaren op boerderij *Oud Eigen*. En Willem Roest met zijn herinneringen toen hij opgroeide aan Muiderstraatweg bij de spoorbrug. Rein Woud zag de ravage vlak na de treinbeschieting op Dolle Dinsdag toen een trein met vluchtende NSB'ers bij Diemen onder vuur werd genomen. Er is ook het verhaal van Henk van der Tuin, voor een deel over de oorlogsdagen in Amsterdam-Oost, doorspekt met herinneringen aan Diemen.

Zeer verrassend was de mail die ik ontving van de heer Siegmund (Simon) Beck uit Zwitserland. Bij de research voor het boek had ik alleen summere informatie over zijn familie. Simon Beck stuurde me zijn unieke door hem geschreven familiegeschiedenis vergezeld van foto's en documenten. Ik heb er een keuze uit moeten maken. Deze verhalen zijn vaak schrijnend. De impact van de oorlog voor een dorp komt heel dichtbij in het verhaal over de arrestatie van de familie Beck. De dorpsveldwachter die hen kwam halen in de Jan Bertstraat, vond een meute woede buurtbewoners tegenover zich.

Er kwamen ook talloze lovende reacties op het boek vanuit de Diemense bevolking, telefonisch, mondeling en via de mail. Van liefhebbers van de geschiedenis en van familieleden die de oorlogsherinneringen nooit hebben kunnen vergeten. Wiard Krook kreeg ontroerende en dankbare reacties uit Australië van familieleden van de boven Diemen neergeschoten vliegers.

Het is hartverwarmend hoeveel Diemenaren zich betrokken voelen bij de HKD en reageren of contact zoeken. Zo kwamen we het graf van Edouard de Nève op het spoor dankzij Gerda Smit, kwam Peter Prins met het tot nu toe onbekende Diemense noodgeld en mailde Chris Ebbinkhuijsen zijn heerlijke herinnering uit de jaren vijftig aan de kano-tocht langs *Jongensland Oost*. Ook Simon Beck zocht zelf contact vanuit Zwitserland.

Tot ons grote verdriet overleed op 3 oktober Peter Voorhuijzen, in wie de HKD een enthousiast, behulpzaam en altijd meedenkend lid had. We gedenken Peter met de afbeelding van zijn favoriete prentbriefkaart van het oude Diemen.

Taco ten Dam
Eindredacteur

Aquarel "Poppies are for Remembering, 2015" van Val Rokahr-Green.

Als dank voor het recente onderzoek en de publicatie van de schokkende gebeurtenissen van de moedige bemanning van HE154, de Wellington bommenwerper van de Royal Australian Air Force, kreeg Wiard Krook dit fraaie en toepasselijke kunstwerk uit Australië toegestuurd.

Val Rokahr-Green is de volle nicht van de op 12 juni 1943 te Diemen omgekomen piloot Flight Sergeant Fletcher Green.

INHOUD

• Voorwoord, <i>Taco ten Dam</i>	1
• Barend Koopmans: Persoonlijk heb ik op de boerderij een onbezorgde jeugd gehad, <i>Taco ten Dam</i>	2
• Jantje, Henkie en Aaltje: "En toen waren wij oorlogskinderen", <i>Henk van der Tuin</i>	6
• Graf B 442, Begraafplaats 'Rustoord', <i>Taco ten Dam</i>	9
• Route Diemen in de Tweede Wereldoorlog, <i>Wiard Krook</i>	10
• Een bijzondere oorlogsfoto, <i>Wiard Krook</i>	11
• Familie Beck: Verhalen uit een angstige periode, <i>Taco ten Dam</i>	12
• Oorlogsmonumenten Diemen: voortschrijdende inzichten, <i>Taco ten Dam</i>	17
• Duitse caissons en kanonnen op de Sniep, <i>Alfred Bakker</i>	21
• Wegversperringen aan de Muiderstraatweg, <i>Wiard Krook</i>	27
• Het afschuwelijke verhaal van de familie Ruben, <i>Taco ten Dam</i>	29
• Diemense oorlogsherinneringen van Willem Roest, Jentje Woud en Rein Woud: Bommen, bloed en een stukje brood. En sringen voor de Canadezen, <i>Jaap Haag</i>	31
• Diemen in de oude pers, Fietsendieven in Diemen en de tragedie van een Diemense fietsenhandelaar, <i>Taco ten Dam</i>	35
• Twee Diemense jongens in 1956; Een (onbedoeld) Diemens rondje met de kano, <i>Chris Ebbinkhuijsen</i>	36
• Een kaart voor Peter Voorhuijzen, <i>Taco ten Dam</i> en <i>Wiard Krook</i>	38
• Noodgeld in Diemen in de Tweede Wereldoorlog, <i>Redactie</i>	38
• Reacties op het boek "Diemens Oorlog, dorp bij Amsterdam onder Duitse bezetting", <i>Wiard Krook</i>	39
• Prikbord, <i>Redactie</i>	41

Afbeelding voorzijde omslag: Op 30 juni 1943 brak er brand uit bij de magazijnen van de Coöperatieve Vereeniging "Ons Voordeel" (de Boerenbond) aan de Muiderstraatweg 19. De Vrijwillige Brandweer van Diemen werd bij het blussen geassisteerd door Duitse militairen die gelegerd waren op het nabij gelegen strafkamp op de Sniep (foto coll. GAD).

Barend Koopmans, kind in de oorlog

“PERSOONLIJK HEB IK OP DE BOERDERIJ EEN ONBEZORGDE JEUGD GEHAD”

Taco ten Dam

Barend Koopmans (82) werd geboren op boerderij *Oud Eigen* aan de Ouddiemerlaan. In zijn jonge jaren “liep hij mee met het koeiengebeuren”, zoals Barend het uitdrukt. Hij ontliet begin jaren vijftig de militaire dienst wegens “persoonlijke onmisbaarheid”. Hij kreeg een jaar uitstel omdat zijn vader met een zwakke gezondheid kampte. Het jaar daarop kreeg hij bericht dat hij buitengewoon dienstplichtig was. Een oom, een broer van zijn moeder, polste hem voor een baan in de slagerij. Dat was in de Fraunhoferstraat op de hoek van de Bunsenstraat in de Watergraafsmeer.

Barend Koopmans

Barend Koopmans als kind op boerderij “Anna’s Hoeve” aan de Amsterdamse Kruislaan (foto coll. Barend Koopmans).

Barend ging naar de slagersvakschool in Amsterdam om het vak te leren. Hij bleef meer dan tien jaar bij slagerij De Bree waarna hij verkaste naar slagerij Staal in Bussum. Eigenaar was de zoon van Jacob Staal, die bij de Hervormde kerk in Diemen woonde, en later naamgever van de (verdwenen) Staalstraat in Diemen-Zuid. Barend werkte er tot zijn VUT. Nadat hij hersteld was van een heupoperatie was hij vele jaren als vrijwilliger te vinden in *De Diem*, later bij de computerclub van de PCOB en bij de fotodocumentatieclub van de *Historische Kring Diemen* (HKD). Na een ernstige ziekte in 2013, diverse operaties en een maandenlange revalidatie voelt Barend zich momenteel een bevoorrecht mens. Hij zat in de donkerste dalen, maar zijn doorzettingsvermogen en optimisme brachten hem tot waar hij nu is. Natuurlijk, er zijn beperkingen en er is vaak de pijn. “De rollator is mijn grote vriend,” zegt hij. Soms zeggen de mensen tegen hem dat zij hadden gedacht dat hij nooit meer zou kunnen lopen. Zijn gevoel voor vrijheid won hij terug door opnieuw te slagen voor een rijproef waardoor hij de auto weer kan gebruiken. Ook zijn vrijwillige activiteiten binnen de HKD heeft hij weer opgepakt. Het gesprek met Barend heeft de insteek van de herinneringen aan een jeugd in Diemen in de Tweede Wereldoorlog.

Gevangenis

Barend Koopmans was een jongetje van 7 jaar toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Het boek over het wel en wee van Diemen in die dagen dat in april van dit jaar verscheen, heeft hij van a tot z gelezen. “Nou ja,” zegt Barend, “bijna helemaal, op een paar hoofdstukjes na.” Het verbaasde hem dat er zo weinig oud-Diemenaren aan het woord kwamen, hoewel hij als 82-jarige ook begrijpt dat het aantal mensen met herinneringen aan die periode, steeds minder wordt. En de mensen die er nog wel zijn, reageren blijkbaar ook niet altijd op oproepen om hun verhalen te delen. Barend kent een paar verhalen die hij niet tegenkwam in het boek en toch een goed licht kunnen werpen op de bezettingsjaren. Zijn vader was boer aan de Ouddiemerlaan in boerderij *Oud Eigen*. Noodgedwongen had de opa van Barend aan het eind van de negentiende eeuw zijn boerderij aan de Amsterdamse Amstelveenseweg moeten opgeven. Barend: “Mijn vader grapte weleens dat hij in de gevangenis was geboren.” Hij doelde dan op de plek waar de oude boerderij stond die rond 1890 plaats had moeten maken voor de gevangenis aan de Amstelveenseweg.

Inkwartiering

Al voor de Duitse inval kregen Diemenaren te maken met militaire aanwezigheid in het dorp, maar toen ging het om gemobiliseerde Nederlandse soldaten. De boerderijen waren natuurlijk in trek. Ook de

Boerderij “Oud Eigen” (foto Wiard Krook, Beeldbank HKD)

familie Koopmans kreeg te maken met inkwartiering. “Boven in de schuur de gewone soldaten, beneden de paarden en de kamer in het woonhuis was bestemd voor een of andere hoge pief. Hij liep rond met een grote sabel, dat maakte indruk op een kind.” Op het Der Kinderenplein stonden grote kanonnen opgesteld die getrokken werden door paarden. Achter op de werf van de familie Koopmans stond een mitrailleurnest opgesteld. Een legervoertuig dat ook door paarden werd getrokken, bracht iedere dag het eten voor de soldaten rond. Zo gingen ze alle boerderijen langs. Op de vraag hoe het op school was, zoekt Barend naar een antwoord. “Eigenlijk kan ik me daar vrij weinig van herinneren. De aanwezigheid van de soldaten in het dorp heeft zo’n indruk gemaakt dat het wel lijkt of ik die hele periode, ook in de oorlog, nauwelijks naar school ben geweest. In mijn herinnering zie ik alleen maar dagen voor me dat ik rondzwierf bij de soldaten.”

Rijen na het melken

De hele oorlogsperiode zit niet als een zwarte periode in Barends geheugen. “Op de boerderij leefde je anders dan in gewone huizen. We hadden nooit honger. Er was altijd melk en dan kan je zelf brood, kaas en yoghurt maken.” Barend herinnert zich een fietstocht met zijn vader naar de Haarlemmermeer. “Daar haalden we koren om brood te bakken.” Goede herinneringen bewaart Barend aan de koekjes die zijn moeder maakte. “En dat was toch echt van pulp van suikerbieten, maar gebakken

in de roomboter kregen ze een heerlijke smaak.” Stedelingen die bij de boerderij aanklopten, kan Barend zich niet herinneren. Wel vormden buurtbewoners vlak na het (met de hand) melken van de koeien in de vroege ochtend én in de middag een rij voor de deur. Bij de wet was het verboden aan particulieren te verkopen, maar daar was op die momenten niets van te merken. Barend: “Dokter Balffoort, een huisarts die lid was van de NSB, maar als huisarts zeer geliefd was in het dorp, regelde dan dat de mensen in de rij zich netjes gedroegen.” Balffoort woonde aan de Ouddiemerlaan, ongeveer op de plaats waar nu het gemeentehuis staat.

Anna’s Hoeve

Barend logeerde graag op de boerderij *Anna’s Hoeve* aan de Kruislaan in de Watergraafsmeer. Deze boerderij was van Klaas Oostenrijk en Ali ▶

Gemobiliseerde soldaten in 1939 in de schuur van boerderij “Oud Eigen”. De 6-jarige Barend Koopmans heeft de muts op van soldaat Lijten, die links van hem de fles aan de mond zet. Lijten had een boerderij in Nuenen (foto coll. Barend Koopmans, Beeldbank HKD).

Alie Koopmans in 1939 met gemobiliseerde soldaten op de werf van boerderij "Oud Eigen" aan de Ouddiemerlaan 152 (foto coll. Barend Koopmans, Beeldbank HKD).

Oostenrijk-Verschuur, een volle nicht van Barend. Daar was de aanloop van stedelingen wel groot. De boerderij lag dicht tegen het rangeerterrein van het spoor en daar was voor wanhopige Amsterdammers altijd wel iets te halen. Toen Klaas Oostenrijk op een avond de laatste ronde door de boerderij deed (afstallen), kreeg hij de schrik van zijn leven. Toen hij de deur van de pinkenschuur opende, stond hij oog in oog met een stel mannen die de nacht afwachten om naar het rangeerterrein te gaan. Later nam Klaas Oostenrijk zelfs oud-politiemensen als beveiligers in dienst om er zeker van te zijn dat zijn veestapel in tact bleef. Er was immers al vee gestolen uit het land en zelfs ter plekke geslacht. Barend: "De dieven sneden de hakpees door van een koe zodat deze er niet vandoor kon gaan.

Toen ze merkten dat het om een scharminkel ging, lieten ze het beest aan zijn lot over. Van een andere koe die in de sloot was terechtgekomen, werden stukken uit het lijf gesneden en meegenomen."

Drentse onderduiker

Op *Anna's Hoeve* was ook een jongeman ondergedoken. Een Drent die eigenlijk naar Duitsland moest. Barend laconiek: "Maar die was de verkeerde kant opgelopen en kwam in Amsterdam terecht. Hij was ondergedoken geweest bij Jaap Havekotte ("Ja, de schaatser"), maar moest voor de veiligheid naar een ander adres. Daar werd hij financieel uitgekleeft. Onderduikers zaten vaak in een rot positie waarvan misbruik werd gemaakt." Later vond hij een plek bij Klaas Oostenrijk waar hij kennis kreeg aan de zus van Barend Koopmans. Barend: "Als er in Diemen een razzia ophanden was, werd ik naar de Kruislaan gestuurd om te zeggen dat-ie niet naar Diemen moest komen." Je hoort het wel vaker: kinderen die door hun onschuld belangrijke boodschappen konden overbrengen zonder argwaan te wekken bij patrouillerende Duitse soldaten. De liefde hield stand en de Drentse jongen werd later de zwager van Barend.

"De brand was heel sensationeel voor een jongen van tien jaar."

Dood in tankgracht

Sommige herinneringen hebben meer indruk gemaakt dan andere. Toen Barend op 30 juli 1943 op de terugweg was van een tante die op de Transvaalkade in

Op 30 juli 1943 zag Barend Koopmans de brand bij de Boerenbond aan de Muiderstraatweg in Diemen (foto H. Poster, Beeldbank HKD)

Boerderij "Oud Eigen" (foto Henk Teiwes, Beeldbank HKD).

Amsterdam-Oost woonde, waren er van grote afstand al rookpluimen zichtbaar. Toen hij 'op het dorp' was aangekomen, bleek het gebouw van de Boerenbond aan de Muiderstraatweg in de brand te staan. Hij sloot zich aan bij de kijkers en onderging de brand zoals jongens van tien jaar dit ondergaan: "Dan praat je wel van een fik, ja. Zo gauw als je weet dat er geen mensen in gevaar zijn, mag je wel spreken van een mooie brand," zegt Barend, "het was heel sensationeel voor een jongen van tien jaar." Bij het bluswerk van de vrijwillige brandweer passeerden Duitse soldaten uit het militaire strafkamp op De Sniep. Hun officier beval hen te helpen bij het blussen. Een zeer diepe indruk maakte de dood van boer Klaas Vedder. Hij werd op een ochtend dood gevonden in de tankgracht bij het ringspoor. Een paar mannen waren daar 's nachts betrapt toen zij op kolen en hout uit waren. De Duitsers hadden lukraak het vuur geopend. Een van hen, ene De Vries, had zich urenlang voor dood gehouden. Maar Klaas Vedder was op het verkeerde tijdstip op de verkeerde plaats. Barend: "Het was onbegrijpelijk voor de mensen. Klaas Vedder hoefde er niet op uit. Hij had daar niets te zoeken. Hij was boer en had alles in die dagen op de boerderij wat je nodig had. Het was heel tragisch."

Gered door de nonnen

Barend vertelt verder over de hulp van de boeren aan de ziekenhuizen in Amsterdam-Oost: het *Burgerziekenhuis* aan de Linnaeusstraat en verderop het *Onze Lieve Vrouwen Gasthuis*. Daar werd een keer een geslachte koe heengebracht. Op een paard en wagen, afgedekt met stro. In het OLVG werkte ook Diemenaar Kees Post. Post was er ondergedoken net zoals een groep spoormensen. Zij lagen in het ziekenhuis met een mitella of een verband om hun hoofd. Zij zaten veel te kaarten en als er onraad was, ging snel de mitella om. Barend: "Kees werkte op het

laboratorium waar ook een geheime zender stond. Dat werd verraden en toen Kees even op weg was naar de apotheek, hielden de nonnetjes hem tegen." Er was inval van de Duitsers gaande en Kees hield zich schuil bovenop de lift. Na een hele tijd durfde hij er pas vanaf te komen. De Duitsers waren weg; de weggevoerde medewerkers, onder wie de stalknecht, werden doodgeschoten. De stalknecht zorgde voor de dieren die bij het laboratorium hoorden. Na de inval sloten de Duitsers het laboratorium.

"Ik herinner me geen angst. De boerderij was een veilige omgeving."

Terugblik

Als Barend terugkijkt op zijn jeugd jaren als kind in de Tweede Wereldoorlog in Diemen, schetst hij geen somber beeld: "Ik herinner me geen angst. De boerderij was een veilige omgeving. Ik ging nooit naar het pleintje, de kinderen van het pleintje zoals Wim Schulp, Jan Hagen en Henk van der Vegt, kwamen altijd naar de boerderij om te spelen. In de hooiberg of in een tent die we hadden gemaakt door een groot drooghek te overspannen." Bovendien was er op en door de boerderij geen honger. En ingekwartierde soldaten waren alleen maar interessant voor jongens. Barend: "Hoe gek het ook mag klinken, persoonlijk heb ik als kind op de boerderij een onbezorgde jeugd gehad."

Jantje, Henkie en Aaltje:

“EN TOEN WAREN WIJ OORLOGSKINDEREN”

Henk van der Tuin

Mijn vijf jaar oudere broer Jantje werd geboren in 1930. Toen ik drie jaar oud was werd mijn zusje Aaltje geboren. We woonden met onze ouders in de Bataviastraat in Amsterdam-Oost. Na de kleuterschool ging Jan naar de *Sumatraschool* en ik naar de *Kartinischool*.

In 1939, toen ik 4 jaar oud was en nog maar amper boven de tafel kon uitkijken, zag ik mijn ouders de rantsoenbonnen bekijken. Vader zei tegen ma dat zij nog maar gauw een paar pond vet bij de slager moest halen, want er zouden beslist slechte tijden aanbreken als er oorlog kwam met Duitsland.

Tot nog toe ging alles gewoon zijn gangetje: de postbode kwam tweemaal per dag langs en belde aan als er post was; de melkboer liep dagelijks met een gevulde melkammer en schenkbeker de trappen op en af; de bakker ging met zijn broodkar door de straat en voor de vuilnisman uit liep een vuilnisman met een grote houten ratel die hij liet ronddraaien zodat men wist dat het huisvuil zou worden opgehaald. Als er iemand in de straat was overleden, liep er een omroeper met luide stem aan te kondigen: “Heden is die en die overleden”. Het was dan de gewoonte om uit eerbied tijdelijk de gordijnen dicht te houden. Sommige mensen hingen witte lakens voor de ramen.

Moeder Van der Tuin met Jantje, Henkie en Aaltje, gefotografeerd door tante Jo (een zus van vader) kort voor het begin van de Tweede Wereldoorlog.

De Duitse bezetting

In mei 1940 trokken Duitse soldaten inderdaad ons land binnen om ons te bezetten. Een gevolg was dat we een paar jaar later niet meer naar onze school konden, omdat daar soldaten waren gelegerd. Er ontstond een tekort aan eten en alles ging op de bon. Men moest buiten in de rij staan met rantsoenbonnetjes voor bijvoorbeeld brood. Het hoorde natuurlijk niet, maar als de bakkersvrouw niet goed oplette, hield ik de bonnetjes achter.

Mijn ouders hadden langs de Ringdijk, bij het volkstui-nencomplex *Nieuw Levenskracht*, een volkstuintje waar nog de nodige groente vanaf kwam. Mijn broer Jan had aan een bak twee oude fietswielen vastgemaakt. Hij vulde de kar met groenten en samen brachten we deze in de Watergraafsmeer aan de man. Toen we later weer op de volkstuin terugkwamen, bleek dat Duitsers te paard door de tuintjes hadden gedraafd en alles hadden vertrapt. Mijn vader, die bij de spoorwegen werkte, werd in 1943 verplicht om in de Duitse stad Dortmund bij het spoor te gaan werken. In het begin kon hij nog pakketjes naar huis sturen. Zo kreeg ik onder andere een paar klompschoenen. Daar zat wel een briefje voor mijn moeder in verstopt, zodat de censuur op brieven ontlopen werd.

Verduistering

De ene maatregel van de bezetter volgde na de andere. Zo hadden de Duitsers een straatverbod ingesteld zodat men in de avond niet meer over straat mocht.

Oproep voor vader Van der Tuin om zich op 28 april 1943 op het Centraal Station te Amsterdam te melden om verplicht in Duitsland bij de spoorwegen te gaan werken.

De derde klas van de Kartinischool aan het Sumatraplantsoen in Amsterdam-Oost. In deze school werden tijdens de oorlog soldaten gelegerd.

Iedereen moest zijn ramen met zwart papier afplakken, zodat er 's avonds van buitenaf geen licht meer was te zien. Deze maatregel zou het oriënteren van geallieerde vliegtuigen moeten bemoeilijken. Fanatieke NSB'ers hielden streng toezicht op het naleven van deze verplichte verduistering.

In de latere oorlogsjaren hadden we geen gas en geen licht meer. Zo zaten we 's avonds bij elkaar bij het licht van een paar kaarsjes. Toen de voorraad kaarsjes op was, wist Jan raad. Hij zette moeders fiets in de kamer op de standaard. Dankzij de dynamo hadden we weer licht, maar er moest natuurlijk wel getrapt worden.

Zo nu en dan mochten mijn zusje Aaltje en ik bij de benedenburen voor een wasbeurt in de tobbe. Hun iets oudere dochtertje Sjaantje was als eerste aan de beurt en ja, dat vond ik leuk om te zien.

Vliegtuigen

Vanwege de kou sliepen we met ze allen bij moeder in bed onder een gestikte paardendecken. Omdat er bijna geen kolen meer waren, werd het overdag steeds kouder in huis. Ook hier wist Jan weer wat op. Omdat we vlak bij het Zuiderzeepark woonden, kon hij daar boomtakken voor de kachel verzamelen. Zo sleepte hij hele bundels naar boven. De trekbel, die aan een touw op de trap hing, ging dan fel te keer als hij er met de takken langs ging.

Ik kan me ook nog goed het geluid van de geallieerde bommenwerpers herinneren die 's avonds over het Zuiderzeepark vlogen op weg naar Duitsland. Het angstige en indringend geluid is me nog vele jaren bijgebleven.

Op een nacht was Corrie Bent, mijn buurmeisje van drie-hoog, bij haar ouders in bed gekropen omdat ze bang was van de geluiden van de overvliegende vliegtuigen. Naar het schijnt werd het huis kort daarna getroffen door een

“De verdwaalde brandbom was in haar bed, waar ze kort ervoor nog in lag te slapen, ingeslagen.”

verdwaalde brandbom. Het projectiel was in haar bed, waar ze kort ervoor nog in lag te slapen, ingeslagen. Naar mij werd verteld heeft haar vader de bom met dekens en al uit het raam gegooid. Omdat mijn moeder over een trapnaaimachine beschikte, heeft ze later de lakens, waar grote brandgaten in zaten, vermaakt.

Opa Jan

Het zal omstreeks 1942 geweest zijn dat onze opa Jan van der Tuin bij ons kwam wonen. Voor zijn pensionering was hij beroeps militair. In 1904 was hij werkzaam als magazijnmeester van de bewaking bij het defensie terrein van de toenmalige “Rijksopslagplaats van Kanonnen, Kruit en ander Oorlogsmateriaal” op de *Sniep* in Diemen.

Hij vond dat wij nodig iets aan onze houding moesten doen. Zo liepen Jan en ik rond de tafel in de huiskamer te marcheren, het hoofd omhoog, de schouders recht en de borst vooruit. Dan gaf opa met zijn wandelstok het ritme aan. Na een poosje kreeg Jan er genoeg van en trok (stram in de houding) mij voorwaarts mee naar de keuken, waar-op opa boos met zijn wandelstok zwaaide.

In 1944 overleed opa. Hij werd begraven op het kerkhofje *Gedenk te Sterven* in Ouddiemen.

Voor veel inwoners van Diemen was dit een voorname plaats om begraven te worden. Helaas raakte de begraafplaats ten tijde van de algehele afbraak van Diemen-Noord in verval. ▶

Mijn ouders met broertje Jantje omstreeks 1934 op de volkstuin van de tuinvereniging "Nieuw Levenskracht" in de Watergraafsmeer.

Na de grootschalige opgravingen van Ouddiemen door de *Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland* (AWN) en de *Archeologische Dienst van Amsterdam* in het najaar van 1990 werden de funderingsmuren van de oude Maria-kerk opgemetseld en de begraafplaats weer gefatsoeneerd. Gelukkig werd onlangs begraafplaats *Gedenk te Sterven* tot gemeentelijk monument verklaard.

Hongerwinter

De beruchte Hongerwinter is ook niet ongemerkt aan onze familie voorbijgegaan. Toen broer Jan had ontdekt dat verderop in de straat een paar meiden met de Mofen heulden (en dus genoeg te eten hadden), moest ik daar aanbellen om te vragen voor wat brood. Zowaar kreeg ik een Duitse kuch mee, maar wel met de boodschap om nooit meer op dit adres terug te komen. Gelukkig was er ook nog de gaarkeuken waar je met een pannetje schillensoep kon halen. Soms was het een prakje suikerbieten, maar het was beslist niet voldoende om van te leven.

Veel inwoners van Diemen kennen Henk van der Tuin als "De Videowandelaar". Regelmatig filmt Henk, louter voor zijn plezier, bijzondere gebeurtenissen in Diemen. De ene keer zie je hem met zijn videocamera op het terrein van een opgraving te Ouddiemen, dan kom je hem weer tegen als hij de overdracht van de in 1984 opgegraven Wellington vliegtuigmotor aan het "Saan Museum" vastlegt. Veel van zijn video's zijn te zien op zijn websites: <www.henkvdtuin.nl> of <www.dediemenaar.nl>.

Opeens was er het gerucht dat er op het goederenterrein bij de Muiderpoort treinwagons vol met groenten stonden. Met enkele burens was Jan daar 's nachts heengegaan om de wagons te plunderen. Helaas werden ze betrapt door de Duitsers die begonnen te schieten. Onze naaste buurvrouw kreeg een kogel in haar buik met nare gevolgen. Toen ik in die tijd een keer met mijn moeder op het Javaplein langs de huizen liep, gooide iemand een licht beschimmelde dikke kap brood naar beneden. Moeder raapte het brood snel op van de straat, veegde de schimmel er af en gaf mij de helft. Gelukkig was onze honger weer voor even gestild.

Toen Jan 13 jaar oud was, ging hij alleen de boer op om te proberen om eten te halen. Hij kwam enige weken later terug met aardappels en wortels. Een paar dagen later vertrok hij weer, nu met ons zusje Aaltje.

Bevrijding

Met mijn moeder ging aan het eind van de oorlog helaas niet zo best. Ze had hongerodeem en lag ziek en verzwakt op bed. Gelukkig kwam er langzamerhand weer wat voedsel, dat door de geallieerden uit vliegtuigen werd gedropt. In het bijzonder het Zweedse wittebrood was een traktatie. Op 5 mei 1945 was de oorlog eindelijk officieel voorbij. De laatste Duitser vertrok gehaast te voet of per paard en wagen. De Canadese bevrijders kwamen op de 8e mei Diemen binnen in hun jeeps en legerwagens. Ze deelden overal chocoladerepen uit. De meiden vlogen de militairen uitzinnig van vreugde om de hals. Overal in de straten ontstonden er feesten, waarbij de mensen in een kring rond de lantaarnpalen dansten.

Tijdens de bevrijding werd ook menige NSB'er het vuur aan de schenen gelegd. Ik heb betoeterd staan kijken hoe er in onze straat een paard met wagen, met daarop een aantal stoelen, stopte. De meiden, van wie ik destijds Duitse kuch had gekregen, werden door twee mannen uit hun huis gesleept en op die stoelen vastgebonden. Onder luid gejuich van omstanders werd hun haar afknijpt, waarna met teer hakenkruizen op hun kale hoofden werden geschilderd. Daarna werden de meiden bestrooid met kippenveren.

Onze moeder knapte weer op en vader kwam terug uit Duitsland. Hij ging weer bij de spoorwegen werken. Voor de onvrijwillige arbeid tijdens de oorlogsjaren in Duitsland kreeg hij later een lintje. Het heeft nog jaren lang bij ons in de vitrine van het eikendressoir gelegen. Of hij er nu echt blij mee was, vraag ik me af, want vader sprak nooit meer over die tijd in het Duitse Rijk. ➤

Met dank aan kleindochter Zoe van der Tuin voor het samenvatten van het oorspronkelijke manuscript. De afbeeldingen komen uit het archief van de auteur.

graf B442

BEGRAAFPLAATS RUSTOORD AAN DE WEESPERTREKVAART

Taco ten Dam

JOHAN WILLEM MARIE LENGLET, PSEUDONIEM EDOUARD DE NÈVE

Zijn sobere begrafenis op 30 oktober 1961 op Rustoord stond in schril, zeer schril contrast tot zijn turbulente levensgeschiedenis. "De teraardebestelling heeft in alle stilte plaatsgevonden", liet de familie daags daarna in *De Telegraaf* weten. Een minimale rouwadvertentie, op een onbeduidende plaats, nota bene naast een aambezalfadvertentie, vertelt het roemloos verdwijnen van Willem Johan Marie ("Jean") Lenglet. Voor velen bekend onder het pseudoniem Edouard de Nève.

Anno 2015 lijkt zijn naam vergeten. Begraafplaatsdeskundige Margriet de Roever nam zijn graf niet op in haar fraaie boek over de begraafplaatsen in Amsterdam. Niemand lijkt zich om het graf te bekommeren. Toch is op de grafsteen van Lenglet een plaatje geschroefd: van de *Royal Air Force* als dank voor zijn hulp in 1941 aan neergestorte Engelse vliegers. Tegenwoordig staat pal voor het graf een wit bordje in het groen: de belanghebbenden wordt verzocht contact op te nemen met de administratie.

Henriëtte van Eyk

Wie was Willem Johan Marie Lenglet alias Ed. de Nève, in 1889 in Tilburg geboren? Het internet levert een verbazingwekkende hoeveelheid informatie op. In 1910 werkt hij in Parijs als journalist voor de *New York Herald Tribune*. In de Eerste Wereldoorlog is hij kortstondig lid van het Franse Vreemdelingenlegioen en werkt hij voor de Franse inlichtingendienst. Hij heeft al twee huwelijken achter de rug als hij in 1919 in Londen trouwt met Ella Rees Williams. In 1924 begint zij onder het pseudoniem Jean Rhys aan een imposante schrijverscarrière. Ze beleven mooie tijden in Wenen en Budapest, maar het huwelijk houdt geen stand. Lenglet zelf publiceert vanaf 1932 onder de schrijversnaam Edouard de Nève romans. Hij leert dan de bekende schrijfster Henriëtte van Eyk kennen met wie hij in 1936 trouwt, zijn vierde huwelijk.

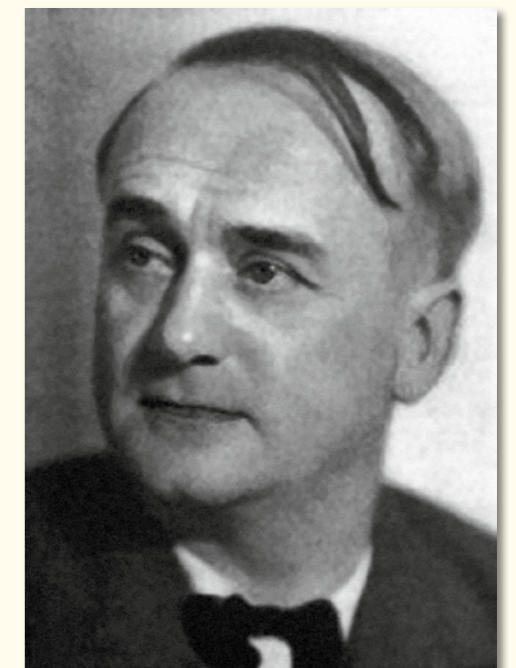
Literatuur

- Ed. de Nève, Ed. de Nève (1889/1961) *Journalist, schrijver, verzetsman*, opgehaald op 15 oktober 2015 van <http://www.thuisinbrabant.nl/personen>
- KNAW, Lenglet, Willem Johan Marie (1889-1961), opgehaald op 15 oktober 2015 van: <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn4/lenglet>
- Roever, Margriet de en Jenny Bierenbroodspot, *De begraafplaatsen van Amsterdam*, (Amsterdam, 2004).
- Vermeulen, Liesbeth en Bauke Wink, *Twee eeuwen plus een kwart, Begraafplaats en Belangenvereniging Rustoord te Diemen*, (Diemen, 2014).
- Zuidinga, Henk-Jan, 'Het vergeten bestaan van Ed. de Nève', in: *De Tijd* van 10 november 1989.

Tweede Wereldoorlog

Direct na de Duitse inval gaat Lenglet in het verzet. Hij spioneert, helpt Engelse piloten en is een paar maanden eindredacteur bij het illegale *Vrij Nederland*. Hij wordt verraden en wordt naar Duitsland gebracht. In 1945 keert hij terug uit het concentratiekamp Sachsenhausen. Zijn huwelijk met Henriëtte van Eyk wordt ontbonden. Een jaar later neemt hij uit Warschau zijn vijfde echtgenoot, Isia gravin Korwin Kossakowska, mee naar Amsterdam, schrijft nog een roman en journalistiek werk totdat hij ziek wordt. Na een lang ziekbed overlijdt hij in 1961. Een leven met vijf huwelijken en woonplaatsen als Parijs, Londen, Wenen, Budapest en Warschau wordt in alle stilte afgesloten op Rustoord langs de Weesper Trekvaart in Diemen. In 1989 verschijnt een uitgebreide biografie van Jean Lenglet. Neerlands bekendste boekhandel, *Athenaeum* aan het Spui in Amsterdam, meldde onlangs als nieuwe bellettrie het verschijnen van *Muziek voorop* van Ed de Nève... ➤

Van bom tot bunker

ROUTE DIEMEN IN DE TWEDE WERELDOORLOG

Wiard Krook

Op 4 mei 2015 werd het feit herdacht dat ons land 70 jaar geleden werd betrokken bij de Tweede Wereldoorlog. Vandaag de dag zijn er in de gemeente Diemen niet veel tastbare herinneringen uit deze periode meer terug te vinden. Toch wilde het Diemense gemeentebestuur dit geschiedkundige feit niet onopgemerkt voorbij laten gaan. Net als de gemeente Amsterdam deed voor haar gemeente, werd, in samenwerking met de Stichting Oneindig Noord-Holland en de Historische Kring Diemen, het initiatief genomen om een wandel- en fietsroute uit te zetten langs een aantal historische locaties binnen en buiten de bebouwde kom van Diemen.

QR-bordjes

In 2014 begon Jan Maarten Pekelharing van de Stichting Oneindig Noord-Holland informatie te verzamelen welke locaties en welke verhalen belangrijk genoeg waren om op te nemen in de routes. De uiteindelijke wandel- en fietsroute, met een lengte van respectievelijk 4 en 10 km, voert langs 20 bijzondere plaatsen. Een kaartje waarop de twee routes en de locaties staan aangegeven, is via de website <www.onh.nl> op het Internet te downloaden en/of te printen. Op de website moet eerst de knop "Routes" aan de bovenzijde van de website worden aangeklikt en daarna de link "Diemen in de Tweede Wereldoorlog".

Bij elke locatie staat een paaltje met een zogenaamd QR-code ("Quick Response", een soort barcode). Deze QR-code moet met een 'smartphone' worden gescand. Dit levert dan een verhaal op dat via deze telefoon kan worden gelezen.

Wandel- en fietsroute

Op 8 april van dit jaar werd tijdens een plechtige bijeenkomst in *De Omval* de wandel- en fietsroute "Diemen in de Tweede Wereldoorlog" gepresenteerd.

De routes beginnen bij de joodse begraafplaats aan de Ouddiemerlaan 146. Op deze plaats wordt onder andere gememoreerd dat hier circa 400 urnen uit Kamp Westerbork zijn begraven met de as van joodse slachtoffers die in dit kamp zijn overleden.

Iets noordelijker passeert de route het viaduct van de spoorlijn waar tijdens de Tweede Wereldoorlog vele duizenden joden van Amsterdam naar Westerbork werden gedeporteerd. Voorbij de buurt *Oud-Diemen* wordt halt gehouden bij boerderij *Zeldernrust* en volgt het verhaal over de toenmalige onderduikers.

Diemen-Centrum

Terug naar het huidige gemeentehuis van Diemen aan de Ouddiemerlaan vinden we op het binnenplein aan de D.J. den Hartoglaan het algemene herdenkingsmonument. Dit werd opgericht ter nagedachtenis van alle Diemense slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. In de houten klokkenstoel hangt een bijzondere bronzen luidklok, die op wonderbaarlijke wijze de oorlog heeft overleefd.

De Diemense dorpsmid Arie van Dijk (1916-2006) toont trots een tweetal noodkacheltjes die hij in zijn smederij aan de Ouddiemerlaan maakte. Op de allesbrander staat een klein rond noodkacheltje dat "Rus" werd genaamd (foto 1995 Wiard Krook, coll. HKD).

Bij "De Oude Smidse" aan de Ouddiemerlaan 19 wordt even stilgestaan omdat hier, toen er tijdens de oorlogsjaren grote brandstofschaarste was, speciale noodkacheltjes werden gemaakt en verkocht.

Om de hoek aan de Hartveldseweg staat het voormalige gemeentehuis van Diemen. Ondanks het feit dat dit een overheidsgebouw was, werd hier ondergronds werk verzet. Richting Amsterdam wordt de Jan Bertsstraat gepasseerd waar de joodse familie Rotenberg woonde. Deze buurt tussen de Hartveldseweg, Jan Bertsstraat en Diemerkade (de *Nieuwe Buurt* genaamd) werd op last van de Duitse bezetter in 1943 afgebroken. Tevens werden er op de Hartveldseweg bij de Hartveldsebrug zware betonnen verdedigingswerken opgericht.

Diemen-Zuid

Terug naar Diemerbrug wordt de Ouderkerkerlaan in Diemen-Zuid aangedaan. Hier bevond zich de drukkerij van De Wild, waar de illegale krant "Vrij Nederland" werd gestencild en gedrukt. De centrale persoon bij dit ondergrondse werk was "Tante Jeanne". Even verderop stond de Openbare Lagere School, waar men distributiebonnen moest halen. Terug naar de Muiderstraatweg wordt de garage van de Firma *Saan* genoemd. Door *Saan* werden onder andere illegale transporten verzorgd en transporten voor de voedselvoorziening.

Ook de kindertransporten naar Holwerd in Friesland in februari 1945 vertrokken vanaf de Muiderstaatweg. De slechte voedselsituatie in het westen maakte evacuatie van een grote groep Diemense kinderen naar Friesland noodzakelijk.

Dankzij de vele foto's krijgt men een goed beeld van de roemruchte doortocht van de Canadese bevrijders die op 8 mei 1945 via de Muiderstraatweg en de Hartveldseweg op weg naar Amsterdam.

Buitengebied

Via de Muiderstraatweg voert de route naar de Stammerdijk, waar op 10 mei 1940 een gat in de dijk werd geslagen door een Duits bombardement. Omdat de Schipholbrug van strategisch belang was, werd hier door de bezetter een tankgracht gegraven. Tenslotte vinden we aan de oude Muiderstraatweg een monument dat na de oorlog werd opgericht ter nagedachtenis aan een aantal Nederlanders die hier door de bezetter werden gefusilleerd ter vergelding van een aanslag van het verzet.

Via de vroegere locatie van het openluchtzwembad *De Diemerplas* komen we op de Overdiemerweg. Ook hier is een herdenkingsmonument voor vijf doodgeschoten slachtoffers. De laatste objecten die een rol in de Tweede Wereldoorlog hebben gespeeld liggen ook aan de Overdiemerweg. Het zijn Fort *Diemerdam* en boerderij *De Zeehoeve*. In het weiland van deze boerderij stortte op 12 juni 1943 een Australische Wellington bommenwerper neer, op retourvlucht van een bombardementsmissie boven Düsseldorf in Duitsland. Hierbij kwam de gehele bemanning om het leven. ➤

Voor meer informatie: www.onh.nl.

De "Canadian Army Film and Photo Unit"

EEN BIJZONDERE OORLOGSFOTO

Wiard Krook

Om het thuisfront goed te kunnen informeren stuurde het Canadese leger tijdens de Tweede Wereldoorlog altijd fotografen mee met de troepen. Luitenant Donald I. Grant, die diende bij het *First Canadian Army*, was als legerfotograaf ingedeeld bij de *Canadian Army Film and Photo Unit*.

"Maple Leaf Up"

Donald Grant was aan het eind van de oorlog zeer betrokken bij de bevrijding van Nederland. Veel van zijn werk en dat van zijn collega's staan op de website met de naam "Maple Leaf Up". Dit was ook de term die de Canadezen overal op borden langs de weg schreven om hun troepen de juiste weg te wijzen (uiteraard naar Duitsland).

Op één van de foto's, die hij op 28 mei 1945 maakte in de buurt van Diemen, zien we Canadese militairen in een *Daimler Armoured Car* trots toekijken naar een trieste colonne Duitse krijgsgevangenen die op weg zijn naar een interneringskamp. Het moet gezegd, de Duitse soldaten, een officier voorop, lopen keurig in het gelid. In de met paarden bespannen wagens zitten kennelijk hun schamele bezittingen.

Locatie

In een artikel in het tijdschrift "Terugblik" (nr. 4, april 2004, p. 4-7) vertelt auteur Ruurd Kok, hoeveel moeite het had gekost om er achter te komen waar de bewuste foto in 1945 werd gemaakt. Het bleek dat de foto werd genomen vanaf het viaduct over de spoorlijn van Amsterdam naar Utrecht, iets ten zuiden van Duivendrecht, ter hoogte van de Bijlmermeerpolder. De weg waarover de Duitse soldaten lopen, is verhoogd aangelegd en loopt richting Ouderkerk aan de Amstel. De waterpartij op de achtergrond is de geïnundeerde Bijlmermeerpolder, het rijtje huizen staat aan de ringdijk in deze polder. ➤

foto Lt. Donald I. Grant, coll. Library and Archives Canada.

TWEEDE WERELDOORLOG: VERHALEN UIT EEN ANGSTIGE PERIODE

Taco ten Dam

Na het overlijden van zijn broer Harry krijgt Siegmund (Simon) Beck in 1992 een kartonnen doos met familiedocumenten in handen. In 2000 kan hij zich ertoe zetten de inhoud van de doos te sorteren. Hij combineert de documenten met zijn persoonlijke herinneringen en verhalen van anderen. Hij zet het op papier en doet voor bijpassend fotomateriaal een keuze uit de familiealbums. Zo komt "Ihre Stimmen kommen von weit her..." tot stand, een familiegeschiedenis die Siegmund (Simon) Beck in 2004 voltooide. Op de volgende pagina's een aantal vertaalde en bewerkte fragmenten.

Naar Nederland

Camill Beck vertrekt al in 1932 met zijn gezin naar Nederland omdat de anti-joodse sfeer in Duitsland steeds grimmiger wordt. Na een verkenningperiode laat hij zijn vrouw Anna, de zonen Horst en Harry, zijn moeder en zijn schoonmoeder overkomen. In 1932, het gezin woont aan het Archimedesplantsoen 4 in de Watergraafsmeer,

Anna en Camill Beck voor hun woning in de Jan Bertsstraat 40.

wordt zoon Simon geboren. Kort daarna betrekken de Becks de woning aan de Jan Bertsstraat 40 in Diemen.

Verschillen binnen één gezin

Camill Beck wordt 1894 in Praag geboren uit joodse ouders en groeit op in Chemnitz. Na zijn schooltijd werkt hij jarenlang in de textielindustrie. Hij trouwt in 1921 met een christelijke vrouw, Anna Alma Leonhardt. Camill adopteert haar zoontje; de 2-jarige Horst krijgt ook de achternaam Beck. In 1924 wordt Harry geboren en in 1933 ziet Simon in Amsterdam het levenslicht. Omdat Camill in Praag is geboren, heeft hij de Tsjechische nationaliteit. In de Eerste Wereldoorlog moet hij daarom het leger in waarmee hij op veel plaatsen in Europa de vijand moet bestrijden. Anna en Horst hebben vanzelfsprekend de Duitse nationaliteit; Harry en Simon krijgen door hun vader de Tsjechische nationaliteit. De verschillende religies en nationaliteit hebben voor het gezin in oorlogstijd soms bizarre en dramatische consequenties.

Mobilisatie

In Amsterdam vindt Camill ook werk in de textielbranche. Het gezin voelt zich al snel thuis in het gemeentelijke Diemen. Camills zus Emmy woont aan de Willemsparkweg en zijn geestelijk gehandicapte broer Oscar heeft Camill ondergebracht in een joods verzorgingshuis. De twee oma's zijn voor de kinderen altijd dichtbij. Oma Beck die in de Jan Bertsstraat aan de overkant woont, overlijdt echter in 1939. Zij wordt begraven op de joodse begraafplaats aan de Ouddiemerlaan. De Tweede Wereldoorlog werpt dan ook in Nederland al zijn schaduwen vooruit. Verspreid over de mobilisatieperiode heeft de familie Beck ongeveer 20 soldaten en drie officieren in huis gehad. Kort voor het uitbreken van de oorlog dient Beck een verzoek in om naar Zwitserland te mogen reizen. De Zwitserse ambassade wijst het verzoek echter af. In mei 1940 staat de dan zevenjarige Simon Beck op de stoep tussen zwijgende Diemenaren een eindeloze kolonne van zingende Duitse soldaten over de Hartveldseweg naar Amsterdam trekken.

1940: Het lot van een Duitse jongen met een joodse adoptievader

Horst Max is twee jaar als zijn moeder Anna trouwt met Camill Beck. Camill accepteert Horst als zijn zoon. Horst heeft net als moeder en grootmoeder een Duits paspoort. Na zijn koksopleiding werkt hij bij grote hotels in Nederland en Duitsland. In 1940 werkt hij in Chemnitz als hij vanwege de politieke situatie terug wil naar zijn familie in Nederland. De nazi's ontdekken echter dat zijn adoptievader een jood is en hij moet zich onmiddellijk bij de 'Wehrmacht' melden. Als hij weigert, dreigen de nazi's zijn ouders, broers en grootmoeder naar een concentratiekamp te sturen. Met grote tegenzin neemt Horst dan dienst in het Duitse leger, maar hij spaart daarmee zijn familieleden. Ergens midden in de oorlog is Horst met vakantie in Diemen als een overbuurman in de Jan Bertsstraat hem een onderduikadres beschikbaar stelt. Maar Horst wil het risico niet nemen dat zijn familie als strafmaatregel gedeporteerd wordt en keert terug naar zijn eenheid. Als Horst later met twee kameraden betrapt wordt bij het luisteren naar een "vijandelijke zender", gaan ze op straftransport naar het oostfront. Horst overlijdt op 15 april 1945 na een ernstige ziekte.

Horst Max Beck (1919-1945).

1941: Veronderstelde 'vriend' bij SS: "De tijden zijn veranderd"

In de jaren '20 is Camill Beck in- en verkoper van textiel bij een goedlopend internationaal opererend bedrijf. Hij werkt samen met een vriend, Fritz Hähnel. Als Camill naar Nederland verhuist, vindt hij opnieuw werk in de textielsector. Ergens in de jaren '30 haalt Camill zijn Duitse vriend Fritz Hähnel binnen bij Daniels Tricotfabrieken. Er is een kiekje bewaard gebleven van een ontspannen Fritz, Camill en gezinsleden ergens op het Noordzeestrand. Als Camill Beck op 9 juni 1941 op kantoor komt, blijft hij als versteend staan. Hij ziet Fritz Hähnel in een SS-uniform zitten, nota bene op de bureaustoel van Camill. Hähnel merkt op dat de tijden zijn veranderd. Vervolgens chanteert hij Camill. Hij stelt dat diens deportatie alleen te voorkomen is als hij het eigendom van de fabriek onmiddellijk overdraagt aan Hähnel. Later zal Hähnel nog verklaren dat "dem Jude Camill Beck" bij hem in loondienst is en dat het bedrijf Camill door de urgente opdrachten van de Wehrmacht niet kan missen. De Reichskommissar für die besetzten Niederlanden gaat tot voor het duurt akkoord. Later moet Camill alsnog naar een joods werkkamp. Hähnel vlucht op Dolle Dinsdag, 5 september 1944, met de staart tussen de benen naar Duitsland.

Een dagje aan het strand met zittend 'vriend' Fritz Hähnel die zich in 1941 ontpopte tot een gewetenloze profiteur in SS-uniform.

1942: In lijn 9: "Laat rustig zien dat u een rotjood bent."

Op 29 april 1942 komt de verordening dat alle Joden een Davidsster moeten dragen. Een gele Davidsster met in het midden het woord Jood. Simon herinnert zich nog heel goed dat zijn vader met "schweren Herzens" de sterren gaat afhalen. Hij moet contant 4 cent per stuk en een textielpunt inleveren. Vier stuks heeft hij de eerste keer meegenomen. Moeder Beck naait de eerste ster volgens de voorschriften op de kleding. Simon ziet het gebeuren. Als ze de eerste ster op de jas van zijn vader heeft vastgezet en zijn vader de jas aandoet, moeten ze beiden huilen... Op straat begroeten de meeste buurtbewoners hem als altijd. Een enkeling is verbaasd: "Ik wist helemaal niet dat u joods bent." Velen leggen een arm om zijn schouder en spreken hem moed in: "Denk eraan dat wij achter u staan, meneer Beck." Een enkeling draait zich zonder iets te zeggen om. Die waren vanaf dat moment geen 'vrienden' meer. Op een avond vertelt zijn vader dat hij op weg naar zijn werk in lijn 9 zijn kleine akentas voor zijn borst houdt. Zo is de ster min of meer afgedekt en hoopt hij minder op te vallen. Plotseling komt er een andere passagier op hem af die zegt: "Doe die tas meteen weg. Laat rustig zien dat u een rotjood bent. De volgende keer laat ik u dat meteen merken. Ik reis altijd op dezelfde tijd met deze tram, onthoudt dat goed." Vanaf dat moment durft Camill Beck de ster niet meer met zijn akentas te bedekken. ▶

Jan Bertsstraat in de jaren dertig.

1942: De willekeur van de Sicherheitsdienst: De arrestatie van Harry Beck

Harry Beck en zijn vriend Dick Kühn staan in de zomer van juli 1942 klaar voor een fietsvakantie, als er een grote zwarte auto in de Jan Bertsstraat verschijnt. De auto stopt voor nummer 40 en twee mannen in lange leren jassen bellen aan. Na controle van alle papieren arresteren zij Harry en Dick. Een nazigezinde klasgenoot heeft verklaard dat ze lid zijn van een verzetsgroep. Harry en Dick worden in de gevangenis aan de Weteringschans dagenlang verhoord en ernstig mishandeld. Later worden ze wegens gebrek aan bewijs vrij gesproken, maar nog in het gerechtsgebouw pakt de SD ze opnieuw op.

Zonder dat er verder een rechter aan te pas komt, gaat Harry van kamp naar tuchthuis en van tuchthuis naar gevangenis om ten slotte in een Duits tuchthuis te belanden. Begin 1944 zal Harry vrijkomen. Hoewel hij over de ontslagpapieren beschikt, is het zeker dat de SD hem bij de uitgang weer zal oppakken. Een gevangenisbewaarder die hem goed gezind is, helpt hem via een achterdeur naar buiten. Dagenlang duurt de treinreis naar Nederland waar hij uiteindelijk aankomt in Kampen aan. Hij komt even tot rust bij een boer en daarna vaart hij, opgevouwen onder het dek van een vrachtschip, over de IJssel. De tocht duurt de hele nacht en de dag erop komt Harry in Diemen aan. Omdat de Duitsers in Diemen regelmatig razzia's op straat en in de huizen houden, moet Harry constant alert blijven. Met een ondergrondse schuilplaats in de eigen woning slaagt Harry erin het einde van de oorlog te halen.

In 1941 moesten joden zich verplicht aanmelden bij het bevolkingsregister van hun woonplaats. Dit is het Bewijs van aanmelding van Camill Beck bij de Gemeente Diemen, ondertekend door burgemeester De Geer van Oudegein.

Bewijs voor Camill Beck dat hij op werkdagen 's ochtends tussen 7 en 8 uur en 's middags tussen 17.00 en 18.00 uur met lijn 9 en 10 heen en weer naar zijn werk mocht.

bovenstaande woorden schreeuwt. Simon Beck kan nog steeds de kleine maar hoekige gestalte van buurman voor zich zien en hoort nog altijd de nagalm van die woorden. Dan richt Zeeman zich tot de vader en moeder Beck, de tienjarige Simon en zijn grootmoeder in de auto: "Blijf hopen, houd moed, wij zullen voor jullie vechten." Achteraf stelt Simon: "Als het niet de kleine dorpsagent van Diemen was geweest die ons afhaalde, maar de Sicherheitsdienst, dan was de heer Zeeman een dode man geweest."

"Der Jude bleibt hier!"

Drie dagen houden de Duitsers Beck, zijn vrouw, zijn schoonmoeder en zijn zoon Simon vast in de Euterpestraat in Amsterdam. De kleine Simon, net 10 jaar oud, beleeft het als een hel. Er wordt constant gebruld, geslagen en getrapt. Hij is getuige van brute mishandelingen. Ook van zijn vader. Toch is het zijn vader die hem fluisterend moed inspreekt. De derde dag worden zijn moeder en grootmoeder geroepen. Vanwege hun Duitse paspoort mogen ze gaan. Moeder Beck kijkt de SS'er recht in de ogen en eist dat haar kind meegaat. De SS-officier geeft verbluft toe. "Der Jude bleibt hier!" snauwt hij als de grootmoeder vraagt hoe het dan met haar schoonzoon Camill moet. Als ze eindelijk terug zijn in de Jan Bertsstraat in Diemen, worden ze blij door de burens ontvangen. Maar er is angst om wat er met Camill Beck gaat gebeuren.

Curieuze ontsnapping van Camill Beck

Op de vierde dag in de Euterpestraat denkt Camill Beck dat zijn laatste uur geslagen is. Er komt een SS-officier met een klein regiment SS'ers naar binnen gemarcheerd. Zij komen enkele met namen genoemde joden en 24 willekeurig aangewezen joden ophalen voor een speciaal transport naar het oosten. "Ik was een van hen," zal Camill Beck later vertellen. De groep joden wordt naar een vrachtwagen geschreeuwd, de mannen moeten instappen en zwaar bewapende SS'ers nemen plaats bij de uitgang. Na ongeveer 20 minuten stopt de auto in een stille straat en worden de verblufte joodse mannen gemaand uit de auto te komen. In perfect Nederlands wordt ze snel verteld dat het om een actie gaat van een verzetsgroep. Ze moesten eigenlijk één persoon bevrijden, maar het ophalen van een hele groep wekt minder argwaan. De leider van de groep zegt ze zo snel mogelijk te verdwijnen. Niet in groepen, maar ieder voor zich. Als Camill zich georiënteerd heeft, gaat hij op weg naar Diemen. Een groot probleem is de streng bewaakte gemeentegrens bij de Hartveldsebrug. Daarom zwemt hij zo stilletjes mogelijk de ringvaart over naar de Diemerkade. Kletsnat loopt hij snel naar de Jan Bertsstraat waar de familie binnen verstart als kort de huisbel klinkt. Maar de angst slaat snel om als vader – weliswaar helemaal doorweekt – voor de deur staat.

Siegmund (Simon) Beck aan tafel in de Jan Bertsstraat met zijn moeder Anna en vader Camill.

Harry Beck (1924-1992).

Zwemdiploma in de vorm van een tegeltje voor Anna Beck.

1943: Dokter Van Gemert: "Mevrouw Beck, u moet gaan zwemmen"

"U moet elke week gaan zwemmen," zegt huisarts Van Gemert tegen Anna Beck. Zij was opnieuw bij hem gekomen om te praten over de constante psychische druk van alles. Haar man door het verplicht dragen van de jodenster én op zijn werk door zijn vriend vernederd, de continue dreiging van deportatie, het lot van zoon Horst, de arrestatie van zoon Harry, de deportaties van haar schoonzus Emmy en zwager Oscar en het verdwijnen van veel goede vrienden eisen hun tol. Zij kijkt de dokter aan en zegt dan verlegen: "Maar ik kan niet zwemmen." "Dan neemt u zwemles," zegt Van Gemert. "Op mijn leeftijd?" antwoordt de

Ausweis van Camill Beck met stempel "J".

verbaasde Anna. "Waarom niet?" zegt de dokter. Op 1 september 1943 haalt Anna Beck-Leonhardt in het *Sportfondsenbad Oost* onder luid applaus van de toeschouwers het diploma "Geoeffend Zwemmer".

Loonzakje Havelte.

1944: Werkkamp Havelte

Eind 1943 wordt Camill Beck als gemengd gehuwde alsnog in het joodse *Werkkamp Havelte* te werk gesteld. Daar wordt een klein militair vliegveld gebouwd. Op Dinsdag, 5 september 1944, gaat hij er met een aantal lotgenoten vandoor als blijkt dat de bewakers de benen hebben genomen. In Zwolle houdt een Duitse patrouille hen aan. Bij zijn 'Ausweis' bewaart Camill een foto uit de Eerste Wereldoorlog waarop hij staat afgebeeld met een toegekende dapperheidsmedaille. De officier kijkt ernaar en richt zich dan tot Camill: "Toen was je inderdaad een dappere vent en heb je veel goeds gedaan

voor Duitsland." Even denkt Camill met een mens te maken te hebben maar dan vervolgt de nazi: "Aber jetzt bist du eben ein Judenschwein" en hij trapt Camill met zijn laarzen vol in het kruis. Camill vindt zichzelf met drie kameraden terug in een Zwols ziekenhuis. Met behulp van de Hollandse artsen verlaat hij het ziekenhuis en na dagen bereikt hij Diemen. De resterende acht oorlogsmaanden duikt hij onder in zijn eigen huis, zo nodig onder de keukenvloer. Samen met zijn zoon Harry.

Verder

Anna en Camill Beck hebben na de oorlog veel doden onder familie en vrienden te betreuren. Camill Beck is zijn geloof in welke God dan ook kwijt. Hoe kon een God de afschuwelijke moordpartij op de joden toegelaten hebben? In 1949 krijgt de familie Beck de Nederlandse nationaliteit. In 1963 maken Anna en Camill Beck een reis naar Israël. Zij zijn uitgenodigd door het enig overgebleven familielid van de familie Ruben, hun in Sobibor vermoorde dierbare vrienden uit de Jan Bertsstraat. Anna Beck-Leonhardt overlijdt in 1967, Camill Beck in 1975. Harry Beck overlijdt in 1992. Simon Beck woont sinds 1972 in Zwitserland. ➔

De afbeeldingen komen, tenzij anders vermeld, uit het archief van Simon Beck.

Tot nu toe onbekende foto van de intocht van de Canadezen op de Hartveldseweg ter hoogte van de afgebroken woonwijk. De huizenrij op de achtergrond is de Jan Bertsstraat.

Oorlogsmonumenten Diemen: voortschrijdende inzichten

EEN BLOEMETJE ERAF AAN DE MUIDERSTRAATWEG, EEN BLOEMETJE ERBIJ OP RUSTOORD?

Taco ten Dam

Achter de ingang van begraafplaats *Rustoord* aan de Weesperstraat staat rechts tegen de bosjes een eenvoudige rechtopstaande steen met de inscriptie: "Ter nagedachtenis van hen die vielen in de jaren 1940-1945 door de hand van de bezetter en rusten op deze begraafplaats". Het is tot nu toe onmogelijk gebleken te achterhalen door wie, wanneer en voor wie de steen geplaatst is. Een vragenronde van een nieuwsgierige Gerda Smit leverde weinig op. Wel is inmiddels duidelijk dat oorlogsmonumenten in het algemeen en Diemen niet altijd een goede combinatie vormen.

Albertus van Groen

Het meest aannemelijk is dat de steen kort na de bevrijding op *Rustoord* is neergezet. In de roes van de herwonnen vrijheid en met de blik strak gericht op de toekomst was er in Nederland korte tijd aandacht voor gedenktekens. Maar op *Rustoord* waren er toen zeker twee graven van oorlogsslachtoffers: Albertus van Groen en een persoon met de achternaam Baan. Margriet de Roever tekende in het boek "De Begraafplaatsen van Amsterdam" op dat het graf van Van Groen in 1981 verplaatst is naar het Ereveld in Loenen.¹ Volgens Piet Huisman die lang op de begraafplaats werkte, is dat een groot misverstand. "Dat is niet waar," zegt Huisman, "Van Groen is gewoon op *Rustoord* gebleven. Baan is later verplaatst." Zijn verklaring wordt ondersteund door de website van de *Oorlogsgravenstichting* en het boek "De Eerebegraafplaats te Bloemendaal". In dat laatste boek wordt dieper ingegaan op de oorlogsgeschiedenis van Albertus van Groen (1919-1945).² Van Groen was een zoon van Cornelis van Groen (1885-1946) en Frederika Harms (1882-1925). Zij trouwden in 1910 en hun eerste en enige kind Albertus werd in 1919 geboren. Moeder Frederika overleed in 1925 toen Albertus vijf jaar oud was. Kort daarna hertrouwde zijn vader met de niet eerder getrouwde Gerharda Elisabeth Eekhoff (1885-1952).

Held in Rotterdam

Albertus van Groen was een jongen van 20 jaar en timmerman toen hij in 1940 voor het leger werd opgeroepen. Hij woonde toen in de Burgemeester De Kievietstraat in Diemen. Op 11 mei 1940 vocht de jonge Diemenaar als dienstplichtig infanterie soldaat in de straten van Rotterdam. Toen bij de hevige straatgevechten bij station Beursplein een aantal gewonden achterbleef, gaf Van Groen zich vrijwillig op om onder hevig vijandelijk vuur de gewonden in veiligheid te brengen.³ Het volgende dat bekend is over Van Groen is dat hij september 1944 lid was geworden van de *Binnenlandse Strijdkrachten*. Kort daarop werd Van Groen door de Duitsers gearresteerd en gevangen gezet in het *Huis van Bewaring* aan de Weteringschans in Amsterdam. De nazi's plaatsten Van Groen op een lijst van "Todeskandidaten" wat inhield dat hij op elk willekeurig moment als represaillemaatregel gefusilleerd kon worden.

Executie in Naarden

Toen op 31 januari 1945 in Naarden een Duitse militair werd neergeschoten, betekende dat voor Van Groen en vier andere gevangenen in Amsterdam inderdaad het einde. Op 4 februari werden zij naar Naarden gebracht en aan de Thierensweg geëxecuteerd. De beruchte begrafenisondernemer Bleekemolen uit Haarlem haalde de vijf mannen weg en begroef

ze in de duinen van Overveen. Op 1 juni 1945 werd in het duingebied bij Overveen een grafkuil gevonden met de stoffelijke overschotten van vijf mannen. Vader Cornelis van Groen had ruim een maand later de zware taak zijn zoon te identificeren.⁴ Hij liet hem begraven op *Rustoord* (vak D, nr. 29) in Diemen. Het is aannemelijk dat in diezelfde tijd de algemene herdenkingssteen op *Rustoord* is geplaatst.

Koninklijke onderscheiding

In Diemen waren er wel eens praatjes geweest dat Van Groen zich bezig had gehouden met illegale handel. Zelfs in 2004 nog werd Van Groen in het boek van De Roever en Bierenbroodspot weggezet ➔

De gedenksteen op begraafplaats 'Rustoord' (foto 2015 Wiard Krook).

als een zwarthandelaar.⁵ Enig bewijsmateriaal voor de banale dorpsroddel en het stempel van De Roever is nooit gevonden. In tegendeel: op 19 juli 1946 kreeg Albertus postuum bij Koninklijk Besluit de Bronzen Leeuw, een dapperheidsonderscheiding, voor zijn moedige optreden in mei 1940 in Rotterdam. Zijn vader Cornelis van Groen overleed op 10 augustus 1946, 60 jaar oud. Hij werd op *Rustoord* bij zijn zoon in het graf gelegd. De onthulling van het oorlogsmonument op 30 december 1946 aan de Thierensweg in Naarden, de plaats waar zijn zoon was vermoord, maakte hij niet meer mee.

Executies in Diemen

Oorlogsmonumenten en Diemen vormen blijkbaar niet zo'n gelukkige combinatie. Diemen heeft vanaf de bevrijding vijf oorlogsmonumenten gekend. Twee monumenten herinneren aan Nederlanders die in de oorlog waren doodgeschoten door de Duitsers. Het ging om twee groepen van vijf Nederlandse "Todeskandidaten". De mannen werden geëxecuteerd als vergelding van sabotageacties van het verzet. De Duitsers hielden zogenaamde "Todeskandidaten" in voorraad die bijgehouden werd op een lijst. Deze mannen op deze lijst waren om zeer uiteenlopende redenen ter dood veroordeeld zoals het zich verrijken ten koste van de ellende van andere mensen, criminele activiteiten en activiteiten gericht tegen de bezetter. De eerste vijf mannen kregen de kogel op 17 december 1944 aan de Overdiemerweg en de tweede groep op 6 januari 1944 aan de Muiderstraatweg.

Gevallen voor vaderland?

In het zwart-wit denken na de Tweede Wereldoorlog werd vaak automatisch aangenomen dat iedere door de Duitsers geëxecuteerde aan de goede kant had gestaan. Later onderzoek bracht echter aan het licht dat dat niet voor allen zo bleek te zijn. Ook voor de geëxecuteerden in Diemen aan de Overdiemerweg aan de Muiderstraatweg gold dat niet voor allemaal.⁶ De lichamen van enkele mannen moesten, toen er in de jaren na de oorlog steeds meer bekend werd, verwijderd worden van een erebegravingplaats en herbegraven worden.

Overdiemerweg

Aan de Overdiemerweg waren buurtbewoners en ex-onderduikers kort na de oorlog nog steeds zo onder de indruk van de executies dat zij geld inzamelden voor een gedenksteen. In het ongewisse over de reden van hun executies kozen zij voor een vrij neutrale formulering bij de namen. "Hier vielen voor het vaderland" en "Eere zij hun nagedachtenis". Toen

Het monument aan de Overdiemerweg (foto Rico d'Rozario).

vele jaren later meer bekend werd over de achtergronden van de mannen, bleken die nogal divers te zijn. Een man die op het oog voor de Duitsers werkte, maar waarschijnlijk spionagewerk verrichtte, een crimineel, een verzetsman, nog een man die voor de Wehrmacht werkte, maar volgens de familie ook voor de illegaliteit en een jongen van 18 die in 1944 probeerde te ontkomen naar het bevrijde Zuiden.⁷

In 1948 werden zij op een andere plek herbegraven, ver weg van de echte helden.

Muiderstraatweg

Van de vijf mannen van wie de namen vermeld staan op de steen aan de Muiderstraatweg zijn er twee van onomstreden verzetshelden, de andere drie bleken bij nader inzien een dubieus verleden te hebben. Er was een crimineel bij die een overval pleegde op een boerderij. Twee anderen werkten lange tijd voor de Duitsers. Eén zelfs als lid van de NSB en de NSKK, een organisatie van nationaalsocialistische vrachtrijders. De ander werkte voor zijn criminele carrière ook voor de NSKK. Toch kregen zij in alle onwetendheid van de beslissers meteen na de oorlog een plekje op de *Eerebegravingplaats* in Overveen met als burens onder andere verzetshelden als Henk Hos, Pam Pooters en Hannie Schaft. In 1948 werden zij op een andere plek herbegraven, ver weg van de echte helden. In Diemen kwam er al kort na de oorlog aan de Muiderstraatweg een eenvoudig monument in de vorm van een wit houten kruis met de tekst "Voor hen die vielen". Blijkbaar was er toen weinig tot niets bekend over de mannen. De informatie over de mannen uit 1948 werd blijkbaar ook nooit op het raadhuis van Diemen bekend. Toen Bob de Hon in 1991 de namen van de aldaar gefusilleerde mannen achterhaalde, bleef verdere informatie over de mannen verborgen.

In 2014 besloot de gemeenteraad van Diemen in samenspraak met het *Comité Diemen 1940-1945* het monument aan de Muiderstraatweg op te knappen. Toen werd ook een steen geplaatst met de namen van de vijf gefusilleerde mannen. Kort daarop kwam aanvullende informatie toen Taco ten Dam voor onderzoek voor het boek "Diemens Oorlog" het in 2004 verschenen boek "De Eerebegravingplaats te

Het vernieuwde monument aan de Muiderstraatweg werd op 4 mei 2014 plechtig onthuld door de toenmalige burgemeester Amy Koopmanschap en ex-burgemeester Bob de Hon (foto Wiard Krook).

Bloemendaal" raadpleegde en meer informatie vond over enkele gefusilleerden. Al is de tekst op het monument aan de Muiderstraatweg neutraal ("Voor hen die vielen"), het is intussen de vraag of met het voortschrijdend inzicht de vijf namen op de steen op z'n minst bij elkaar passen én of de vermelding van de namen van drie politieke delinquenten c.q. criminelen nog wel gepast is.

Hartveldseweg

Na de eerste gedenktekens, meestal eenvoudig en met namen van slachtoffers, die kort na de oorlog werden geplaatst, ontstond er in de tweede helft van de jaren vijftig een ware hausse van het plaatsen van oorlogsmonumenten. Al had de totstandkoming van het monument op de Dam in Amsterdam een lange voorgeschiedenis, het meest duidelijke voorbeeld is het *Nationaal Monument* dat 11 jaar na de oorlog op 4 mei 1956 werd onthuld. Niet echt geliefd bij de doorsnee-Amsterdammers van wie de meesten meer affiniteit hebben met "De Dokwerker" op het Jonas Daniël Meijerplein. Aan de Hartveldseweg in Diemen stond van 1958 tot januari 1989 het oorlogsmonument van Jeanne Bijloo-Kouwenaar waar Diemen de barre oorlogsdagen herdacht. Gewetenloze dieven haalden het monument van zijn sokkel uit het plantsoen bij de Arent Krijtsstraat waarna het nooit meer werd gevonden.⁸

Het oorlogsmonument van Jeanne Bijloo-Kouwenaar aan de Hartveldseweg, dat in 1958 werd onthuld en in 1989 werd ontvreemd (foto coll. HKD).

Monument "De Klokkenstoel" bij het gemeentehuis van Diemen (foto Wiard Krook).

Het monument aan de Thierensweg in Naarden dat op 30 december 1946 werd onthuld. Diemenaar Albertus van Groen werd hier met vier andere mannen doodgeschoten (foto coll. Nationaal Comité 4 en 5 mei).

De jaarlijkse herdenking vindt tegenwoordig plaats bij het monument *De Klokkenstoel* bij het gemeentehuis. Ook een monument met een geschiedenis. De klok die er deel van uitmaakt, hing tot december 1942 in de Hervormde kerk bij de Diemerbrug.

Toen namen de Duitsers hem in beslag om de klok om te smelten, maar curieus genoeg bleef de klok tot de bevrijding staan op de gemeentewerf van Groningen.⁹

Rustoord

Om terug te komen op de rechtopstaande steen op *Rustoord* met de tekst "Ter nagedachtenis van hen die vielen in de jaren 1940-1945 door de hand van de bezetter en rusten op deze begraafplaats". Het lijkt aannemelijk dat de steen kort na de oorlog geplaatst is in de context van de begrafenis van Albertus van Groen. Met de informatie die nu bekend is, zou het de gemeente Diemen en het *Comité Diemen 1940-1945* sieren in ieder geval bij herdenkingen het monumentje op *Rustoord* te betrekken. ➡

Noten

1. **Roever & Bierenbroodspot**, p. 195.
2. **Heere en Vernooij**, p. 669, 671-672.
3. Idem, p. 672.
4. Idem, p. 671.
5. Margriet de **Roever** & Jenny **Bierenbroodspot** schrijven in hun boek "*De begraafplaatsen van Amsterdam*" zonder enig bewijs de postuum Koninklijk onderscheiden Albertus van Groen neer als een "zwarthandelaar" (p. 195).
6. In het boek "*Diemens Oorlog; dorp bij Amsterdam onder Duitse bezetting*" wordt dit uitvoerig beschreven (p. 297-305).
7. In het boek "*Diemens Oorlog; dorp bij Amsterdam onder Duitse bezetting*", wordt dit uitvoerig beschreven (p. 297-305).
8. Taco **ten Dam** heeft de geschiedenis van dit bevrijdingsbeeld beschreven in het tijdschrift van de Historische Kring Diemen, jrg. 19, nr. 1, 2009.
9. Alfred **Bakker** heeft hier uitgebreid over geschreven in "*Diemens oorlog; dorp bij Amsterdam onder Duitse bezetting*", p. 235-239.

Literatuur

- **Dam**, Taco ten, "*De vreemde geschiedenis van een bevrijdingsbeeld*", in: Historische Kring Diemen, jrg 19, nr. 1, 2009.
- **Historische Kring Diemen** (red), *Diemens oorlog; dorp bij Amsterdam onder Duitse bezetting*, (Diemen 2015).
- **Hon**, Bob de, "*Fusillades in Diemen in het laatste oorlogsjaar: 1940-1945*", in: Historische Kring Diemen, jrg. 5, nr. 1, 1995.
- **Heere**, Peter en Arnold **Vernooij**, *De Eerebegravingen te Bloemendaal*, (Den Haag 2005).
- **Ramaker**, Wim en Ben van **Bohemen**, *Sta een ogenblik stil...*, *Monumentenboek 194-1945*, (Kampen 1980).
- **Roever**, Margriet & Jenny **Bierenbroodspot**, *De begraafplaatsen van Amsterdam*, (Amsterdam 2004).

Duitse caissons en kanonnen op de Sniep

BOUW, BEZETTING EN BOMBARDEMENT VAN DE SCHIPHOLBRUG, 1939-1945-1996

Alfred Bakker

In de jaren dertig werd druk gewerkt aan verbetering van Rijksweg 1 Amsterdam-Amersfoort en de provinciale wegen naar Haarlem en Hilversum. De provinciale weg Diemen-Haarlem verbond de rijksweg met Schiphol. Een technisch hoogstandje in die verbinding was de overbrugging van de Weespertrekvaart, de Schipholbrug. Het uitbreken van de oorlog onderbrak het werk tussen de brug en de rijksweg. De brug en de opritten waren wel klaar. De zandophoging voor de oprit op de Sniep vormde een goede ondergrond voor een Duitse luchtafweerstelling en lag bovendien geïsoleerd. De stelling en/of de Schipholbrug trokken de aandacht van de RAF.

Wegverbeteringen bij Diemen in de jaren dertig

De provinciale weg naar Hilversum heette ook wel het Weesper Zandpad, dat langs de Weespertrekvaart (of Keulsche Vaart) en de Gaasp vanouds de wegverbinding tussen Amsterdam en Weesp vormde. Het statenlid Luden merkte op dat weg in een smal straatje in Diemen eindigde. Spreker doelde op de huidige Prins Hendrikkade. De ongewenste verkeerssituatie in Diemen kon opgeheven worden door voor het 'automobiel-reservaat', dat het Gooi nu eenmaal was, een tangentiële verbinding te maken, een soort voorloper van de ringweg om Amsterdam. Die provinciale weg zou dan moeten lopen vanaf de Vinkenbrug bij Diemen via Duivendrecht en Schiphol naar Haarlem. De inderdaad uitgevoerde weg verloor na de aanleg van de A10 en A9 zijn betekenis en loopt nu min of meer dood op de Elsdijkdreef in de Bijlmer.

Voor de provinciale weg moest over de toen nog zo genoemde Keulsche Vaart een brug gemaakt worden. Nu hadden zich bij de verbetering van het Weesper Zandpad enkele tegenvallers voorgedaan. Eerst waren enorme scheuren ontstaan in een vleugel van het landhoofd van de in aanleg zijnde brug over het Gein. Het statenlid J.B. Bomans (inderdaad, de vader van) gaf daar in juli 1936 een uiteenzetting over. Het was gebleken dat de draagkrachtige laag dieper lag dan de gebruikelijke eerste zandlaag.

De fundering van de landhoofden van de brug over de Bijlmersloot was al in uitvoering. Inderhaast werden naast de aangebrachte palen ter lengte van veertien meter aanvullende palen gehield die vier meter langer waren.

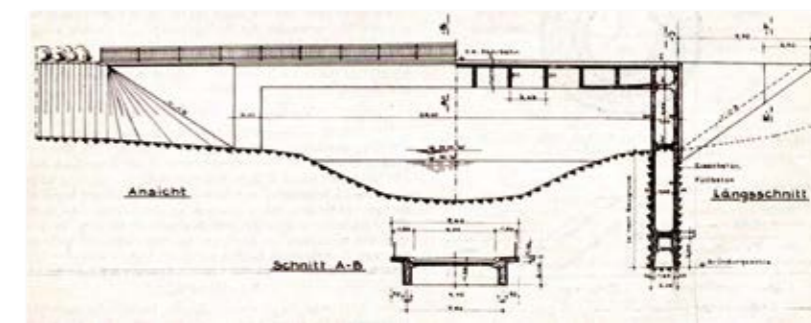
De voorbereiding voor de bouw van de brug over de Keulsche Vaart zou men beter aanpakken. Grondmechanisch onderzoek bracht aan het licht dat er tot een diepte van NAP -23 m slappe lagen voorkwamen. Zulke lange palen waren niet voor handen en zouden tegen hoge kosten apart gemaakt moeten worden. De *Algemeene Beton Compagnie* (A.B.C.) die het werk had aangenomen, moest omzien naar een alternatief. Goede raad was duur en moest in 'Reichsmarken' betaald worden.

Paproth en het principe van caissonbouw

Erich Paproth had in 1934 in Berlijn-Charlottenburg een firma opgericht voor "pneumatisch funderen". In het Duitse blad "*Zement*" vestigde Paproth de aandacht op deze funderingswijze met caissons. Ten opzichte van gewone bouwputten waren geen damwanden nodig, waardoor bespaard kon worden op staal. Ook was geen bouwputbemaling nodig. Bijkomend voordeel was het geringe ruimtebeslag. Tegenover al die voordelen moest natuurlijk wel een nadeel staan. De werkkamer van een caisson, in feite een holle doos met een open onderkant, werd met een compressor onder hoge luchtdruk gebracht (om het grondwater buiten de deur te houden). Er moest dus met een luchtsluis gewerkt worden. En er waren strikte veiligheidsmaatregelen nodig om de gevreesde caissonziekte te voorkomen. De gekeurde werknemers mochten niet ouder dan veertig zijn en niet langer dan een vastgesteld aantal uren werken.

De zijkanten van het caisson hadden snijranden. Door zijn eigen gewicht zakte het caisson de bodem in. Wel moest voortdurend grond handmatig uit de werkkamer verwijderd worden.

Het artikel van Paproth werd besproken door ingenieur G.C. Boonstra in het weekblad "*De Ingenieur*" van 5 november 1937. Hij vestigde daarbij de aandacht op mogelijkheid om relatief smalle caissons (1 m tussen de snijranden) op diepte te krijgen. ➡

Pneumatisch gezonken landhoofden.

Via dergelijke buiten- en binnenlandse vaktijdschriften en een stand van *Paproth* in de Haagse *Houtrust* in 1938 hadden technici van de A.B.C. kennis genomen van de kundigheden van de firma.

Internationale en lokale atmosfeer

De jaren 1936-1940 waren een periode van een soort schemeroorlog. De op elkaar volgende Duitse bezetting van het Rijnland, de 'Anschluss' van Oostenrijk, de bezetting van Sudetenland en de annexatie van Tsjechië wezen onmiskenbaar naar één richting. In die dreigende sfeer hielden zich in Diemen af en toe Duitsers op onder verdachte omstandigheden.

In april 1939 hield de Diemense politie 's nachts een Duitser met zijn fiets aan de hand aan.

Hij verklaarde als elektrotechnicus in Duitsland geen werk te kunnen vinden, in Nederland dat hopelijk te vinden en toen dat niet lukte maar weer terug te fietsen. De politie vond het een ongeloofwaardig verhaal en zond de man in overleg met burgemeester De Geer van Oudegein heen naar Zevenaar, waar hij over de grens gezet zou worden.

Zondagmiddag 18 juli 1939 merkte de fortwachter van *Fort Diemerdam* dat iemand in de buurt van het fort foto's nam. De telefonisch gewaarschuwde politie stuurde een veldwachter naar het eind van de Overdiemerweg, waar de fotograaf een Amsterdammer met een Duitse naam bleek te zijn. Het fototoestel en het rolletje werden in beslag genomen om te kijken welke opnamen waren gemaakt.

Het was niet de eerste keer dat het fort gefotografeerd was. In mei was een Duitser betrapt die in een roeiboort beweerde te hengelen, maar intussen foto's nam.

Hoe de ingenieurs van *Paproth* in Diemen bejegend werden in 1939, weten we niet. In elk geval werd op hun aanwijzingen een eilandje aangeplempt langs de zuidzijde van de vaart door de A.B.C.

Caissons voor de Schipholbrug

Op het werkeilandje werden de zijkanten en de bovenkant van de werk-kamer met afmetingen 10 x 10 m gestort. Het dak kreeg een uitsparing voor de luchtsluis. Terwijl de werk-kamer met een snelheid van met een snelheid van met een snelheid van één meter per dag de bodem in zakte en

de vijf werknemers de grond verwijderden, werd op het dak de 13,5 m brede pijler gebouwd. Na een maand bereikten de snijranden van de caisson de draagkrachtige laag. De werk-kamer kon nu volgestort worden met stampbeton. Hierna werden de twee landhoofden gebouwd volgens hetzelfde procedé. Medio 1939 waren de A.B.C. en *Paproth* gereed met de onderbouw van de Schipholbrug.

Stand van zaken op 10-15 mei 1940

Vanaf de Korte Diem bevonden zich op de Sniep in noordwestelijke richting achter-eenvolgens: de *Amsterdamse Handels Vereniging* (fabrikant van betonopzetters voor heipalen), *Hillen & Roosen* (aannemer met timmerwerkplaats), het woonhuis van A. van den Hengel (fabrikant van bedden-veren), het huis van de familie Reurekas en het huis van Frits Reurekas' grootmoeder. Tussen het terrein van *Hillen & Roosen* en Van den Hengel lag sinds 1937 het zandlichaam voor de provinciale weg, waartoe een deel van de Muider-trekvaart was gedempt Om de vaart niet dood te laten lopen, was langs de westzijde van het zandlichaam een verbinding naar de Weespertrekvaart gegraven.

"Het Volk" berichtte op 8 april 1940 dat men binnen enkele dagen hoopte te beginnen met het asfalteren van de opritten en de brug. Maar zover zou het vooralsnog niet komen. Een maand later brak de oorlog uit. De oorlogshandelingen van

de meidagen beroerden Diemen nauwelijks. De kranten schreven eind mei over enige schade aan het Weesper Zandpad, waarschijnlijk ten gevolge van de mislukte bomaanval op de 7de Batterij in de ochtend van 10 mei 1940.

De provinciale wegen naar Weesp en Haarlem waren gereed ten tijde van de capitulatie. Ook de Schipholbrug inclusief de bovenbouw was zo goed als voltooid. Alleen de verbinding met de Muiderstraatweg ontbrak nog. Men was er nog niet over uit hoe de kruising uitgevoerd moest worden: wel of niet gelijkvloers.

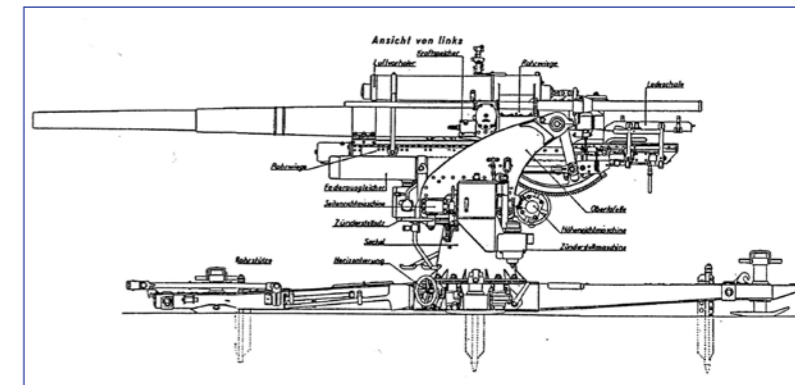
Kanonnen bij de Schipholbrug

Vrijwel meteen na de capitulatie stelde de *Luftwaffe* luchtafweergeschut op, onder andere aan de Kruislaan in de Watergraafsmeer. Ook in Diemen kwam Duitse luchtafweer. Niet ver van waar tot 15 mei 1940 de 7de Batterij was opgesteld, die tot taak had de *Muidense Kruitfabriek* en het *Vliegekamp Schellingwoude* te verdedigen, werd bij de Schipholbrug een Flakbatterij ingericht. De *Luftwaffe* trof er een ideaal terrein aan, een zandlichaam vrijwel geheel omgeven door vaarten en sloten.

In het huis op de Sniep stonden de meubels te dansen als de zware Flak in actie kwam.

Bij *Hillen & Roosen* werden kanonnen met een kaliber van 37 mm opgesteld. De vier luchtdoelmitrailleurs (kaliber 20 mm) kregen een plek op de oprit. Ze waren bedoeld voor respectievelijk hoog- en laagvliegende vliegtuigen. De batterij beschikte over een hoogtemeter en een zoeklicht (diameter 150 cm). Wat dat betreft veranderde er niet veel ten opzichte van de Nederlandse luchtverdediging. Wel nieuw was dat een standaard Duitse batterij ook de plaatsing van een luidsterapparaat met zich mee-bracht, een 'Ringtrichter-Richtungshörer' (RRH).

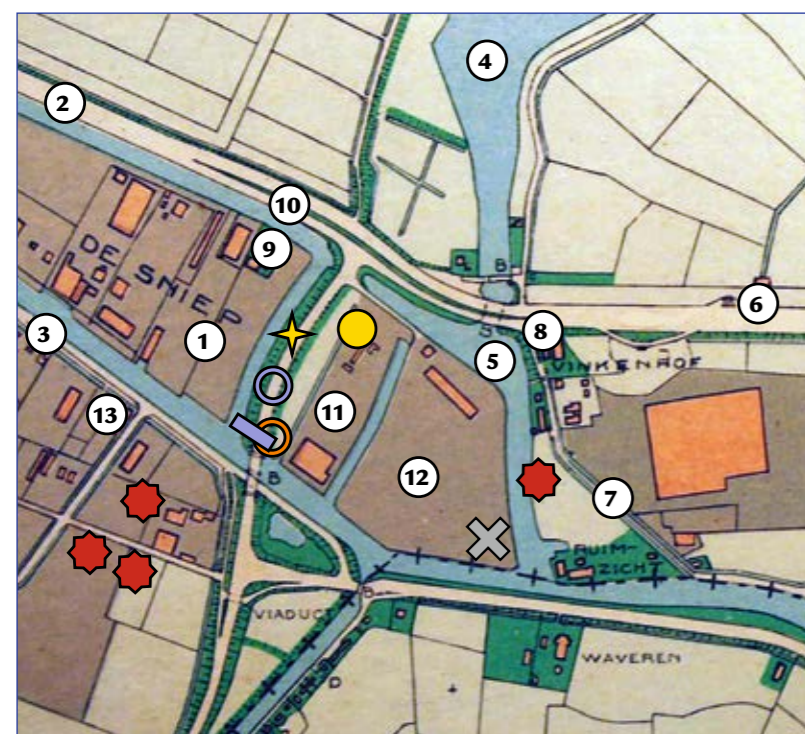
De aanvankelijke kanonnen van het kaliber 37 mm werden later vervangen door 88 mm-kanonnen. In het huis op de Sniep nr. 17 waarachter Frits toen ondergedoken was, stonden de meubels te dansen als de zware *Flak* in actie kwam. Stukjes kurk onder de poten brachten geen uitkomst. Een RRH werd bediend door twee man. Per 88 mm-kanon waren onder leiding van een 'Geschutzführer' negen Kanoniere in

Het door geallieerde vliegtuigbemanningen gevreesde kanon kaliber 88 mm.

Flak 20 mm. Een dergelijk vierloops luchtdoelmitrailleur stond op de oprit bij de Schipholbrug.

Legenda

- 1 De Sniep
- 2 Muider-trekvaart
- 3 Weespertrekvaart
- 4 Eerste Diem
- 5 Korte Diem
- 6 Muiderstraatweg
- 7 Stammerdijk
- 8 Woonhuis fam. Reurekas (voor de oorlog)
- 9 Sniep 16, 17 en 18
- 10 Pontje
- 11 Fa. Hillen & Roosen
- 12 Fa. Amsterdamse Handels Vereniging
- 13 Vuilnisbelt
- ⊗ Strafkamp
- Luchtafweerkanon
- ★ Luchtdoelmitrailleur
- Zoeklicht
- Luisterpost
- Tankval
- ★ Bominslagen

Situatie Schipholbrug en omgeving 1939-1945.

touw, die aangeduid werden met K1 t/m K9. Achter die codes gingen onder andere vier 'Munitionskanoniere', een 'Seitenrichtkanonier', een 'Höhenrichtkanonier' en een 'Ladekanonier' schuil. Verder hoorden een 'Batteriechef', 'Meßoffizier', 'Führer der Nachrichtenstaffel' en een 'Munitionsunteroffizier' tot de standaard Flak-batterij. De tientallen soldaten en officieren werden ondergebracht in een barak aan de voet van het talud van de oprit. Eén van de officieren betrok met zijn oppasser het huis van A. van den Hengel op Sniep 18. De familie Reurekas woonde ernaast, op Sniep 17. In de gang tussen de twee woningen stond een mitrailleur opgesteld, die gericht was op de Muiderstraatweg. Frits Reurekas kende een aardige Duitse soldaat, "oude Heinrich uit Bohemen", die hem wel eens een stuk brood gaf. Mogelijk was Heinrich één van 'Munitionskanonieren' die de Flak-granaten aanreikten aan de 'Ladekanonier'.

Scherven en strips

De kanonnen brachten enorme aantallen granaten de lucht in, waarvan de meesten uiteraard ontploften. Er wordt een aantal van 17 schoten per minuut voor een 88 mm kanon genoemd. De effectiviteit kan echter laag genoemd worden. Om één vliegtuig naar beneden te krijgen had een 'Achtacht' van het ontwerp uit 1936 wel 16.000 granaten nodig. ➤

Kaliber	Name	Type	Schuss-höhe	Ziel	Schuss pro Abschuss Feindflugzeugs	Jahr Flak
2,0	Vierling	licht	3.700	Tiefflieger		Flak 38
3,7		mittel	4.800	Bomber		
8,8	Achtacht	schwer	8.500	Bomber	16.000	Flak 36
				Bomber	8.500	Flak 41
10,5		schwer	12.800	Bomber	6.000	Flak 39
12,8	Zwillingsflak	schwer	14.800	Bomber	3.000	Flak 40

FLAK: namen, typen, hoogtebereik, effectiviteit en ontwerpjaar.

Regelmatig kwamen er blindgangers naar beneden, die dan soms alsnog ontploften. Op de weilanden, in vaarten en sloten en op daken en wegen kwamen de scherven neer. Ze waren scherp gekarteld en gloeiend heet. Er zijn veel verhalen bekend over het rapen van scherven, ook in Diemen. In Diemen-Zuid hoorde men de scherven op de pannendaken tikken. Ze waren afkomstig van *Flak* binnen en buiten de gemeentegrens.

Frits Reurekas vertelde hoe hij emmers scherven raapte van de Muiderstraatweg, die ingeleverd werden bij een handelaar in oud-ijzer. Het messing (een legering van koper en zink) was geld waard in Duitsland dat met grondstoffenschaarste kampte. Het inleveren bij de oud-ijzer handelaar wordt bevestigd door een instructie van de *Rijksinspectie voor de Luchtbescherming* (LBD) over de inzameling van scherven. Het geld dat de LBD kreeg, kwam ten goede aan de Winterhulp.

Ook werden armen vol strips geraapt. Het waren aluminium strookjes met een bruine, later zwarte onderkant, die door de geallieerden in grote hoeveelheden werden afgeworpen. De Britten noemden ze "windows", de Duitsers "Düppel". De lengte was afgestemd op de golflengte van de Duitse radar. Na ampele overwegingen werden de "windows" voor het eerst massaal ingezet bij een grootscheepse aanval op Hamburg op 27 juli 1943 met het gewenste gevolg; de nachtpacht (met vliegtuigen) en de *Flak* waren uitgeschakeld.

De "windows" of "Düppel" die in Diemen vielen waren volgens Frits Reurekas bedoeld om het Duitse radarstation *Seeadler* in de Bloemendalerpolder bij Weesp te ontregelen.

De Schipholbrug (foto 2015, Alfred Bakker).

De RAF boven de Schipholbrug op 7/8 oktober 1940

In de publicatie "Diemens Oorlog" is een (mislukte) aanval op de Schipholbrug geanalyseerd. Uit recent onderzoek is gebleken dat de aanval werd uitgevoerd door een Engelse *Whitley*-bommenwerper van het 77 Squadron. Het toestel was om 19.45 uur met een vijf koppige bemanning en twee 500-ponders, vijf 250-ponders ("High Explosive"), vijf 25 lbs en 60 lbs (brandbommen) aan boord opgestegen van een vliegveld in Oost-Engeland. Toen piloot Molesworth dacht dat hij op een hoogte van 8.000 - 9.000 voet boven de "commercial harbor" van Amsterdam was, liet de bommenrichter de bommen vallen.

Kennelijk stonden de kanonnen verdekt opgesteld waardoor ze onzichtbaar waren vanaf de Muiderstraatweg.

De bemanning noteerde: "two fires were started by the incendiaries, no other results were seen, heavy cloud formation made observation of results difficult". Om 04.10 u was de *Whitley* terug op zijn basis.

De RAF boven Diemen op 10 februari 1941

De eerste spionagefoto van de *Royal Air Force* die van Diemen bekend is, dateert van 10 februari 1941. De gevolgen van de aanval van 7/8 oktober 1940 zijn in één oogopslag zichtbaar: grote bomkraters in de venige bodem van de Venserpolder. Ook wordt de aandacht getrokken door een cirkelvormige constructie op de oprit bij de Schipholbrug: het Duitse zoeklicht. Er zijn foto's van vergelijkbare constructies rondom een zoeklicht, waaruit blijkt dat het om een zanddijkje ging, dat opgeworpen was ter bescherming tegen eventuele bomscherven. Reurekas' ooggetuigenverslag klopt perfect: "Eerst had je de tankval met ernaast de luisterpost, daarna het zoeklicht en daarna de vierloops mitrailleur." De 37 mm kanonnen op het terrein van *Hillen & Roosen* zijn op de foto niet te zien tussen de opstallen.

Verzet: Z, LP en MN buiten Diemen

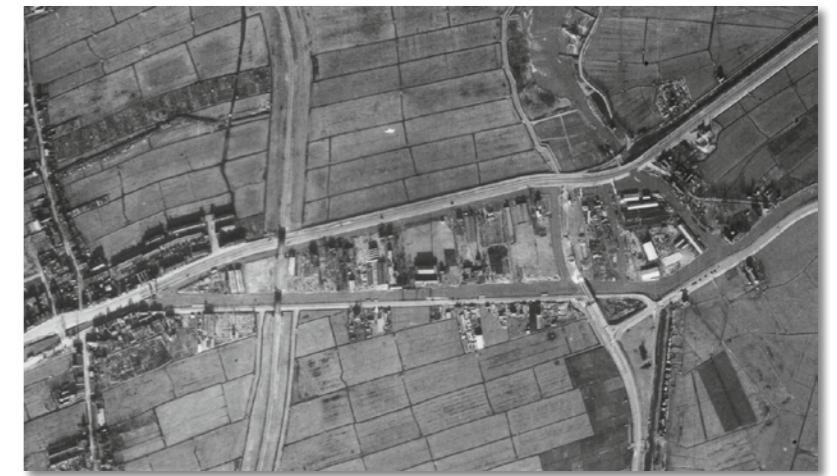
Vanaf 1943 waren verschillende verzetsgroepen actief die gegevens over Duitse

troepen en verdedigingswerken verzamelden en naar "Londen" stuurden. Op 20 mei 1943 wijdde de *Ordedienst* een passage aan de Schipholbrug. "Even buiten Diemen bij de zogenaamde Vinkenbrug (dus aan de grote weg naar het Gooi) is een weg in aanleg (dat wil zeggen was in aanleg - het werk ligt nu al 3 jaar stil) over de Keulsche Vaart (de brug is reeds gereed) naar Haarlem. Op de oprit van deze brug aan de zijde van de Vinkenbrug staat 1 zoeklicht en 1 luisterpost. Verder ligt er naast deze brug een groot materiaalpark van de 'Wehrmacht', waar vooral bouwmaterialen liggen opgeslagen in verband met de aanleg van de mitrailleurnesten."

Het materiaalpark met bouwmaterialen betrof het terrein van *Hillen & Roosen* en/of de *Amsterdamse Handels Vereniging*. Opvallend is dat de *Ordedienst* met geen woord repte over *Flak*. Kennelijk stonden de kanonnen verdekt opgesteld tussen de barakken, loodsen en werkplaatsen, waardoor ze onzichtbaar waren vanaf de Muiderstraatweg.

Een andere verzetsgroep observeerde de sterkte en de bewegingen van de Duitse troepen. In Diemen en Diemerbrug was op 22 oktober 1944 "Niets te zien" volgens de *Verzetsgroep Albrecht*.

De *Ordedienst* maakte enkele aantekeningen over een "oorlogsgevangenis" van de *Wehrmacht* ("concentratiekamp") op de Sniep. Het strafkamp lag op het terrein van de *Amsterdamse Handels Vereniging* aan de Korte Diem. In het begin van de oorlog zaten er Engelsen gevangen. Later

Luchtfoto van de Sniep uit TARA, 10 februari 1941 (foto coll. The Aerial Reconnaissance Archives).

werden er Duitsers en Nederlandse verzetsstrijders gedetineerd, waaronder de moeder van Frits Reurekas.

Ondermijning

Na het keren van de oorlogskansen werden vanaf medio 1943 verdedigingswerken uitgevoerd. Daartoe behoorden onder andere ondermijningen van bruggen om een geallieerde opmars te stoppen. In Diemen is bekend dat de landhoofden van brug over de Muider- en Weepertrekvaart in de Ringspoorbaan voorzien waren van springstoffen. De *Ordedienst* heeft de uitgehakte nissen voor de ondermijningen in een schets vastgelegd.

Een Duitse stafkaart laat zien dat langs de Diem verschillende "Widerstandspunkte" lagen. De al aanwezige tankval bij de Schipholbrug was met een dikke rode streep aangeduid als "Widerstandspunkt W4". Het is aannemelijk dat in elk geval het noordelijk landhoofd van de Schipholbrug ook ondermijnd was.

Onder de Schipholbrug dreven aan het eind van de oorlog in de Weesper-trekvaart witte dozen met springstof. Waarschijnlijk hadden ze gelegen in een nis in een landhoofd. Niemand weet wie de springstof eruit heeft gehaald, aldus Frits Reurekas. ➤

GROUPS		OPS. ORDER		TASK		DATE	
4				Z29A		20/11 AMSTERDAM	
No.		Time of attack		Bomb dropped.		Results.	
D.		of attack		H.S. H.S.		No. of.	
205		4:10		2 5		1 60	
2135		9000		2 5		1 60	
N/A		N/A		N/A		N/A	
<p>D197 Bunkers destroyed in area around on Noorder Dijk (concrete harbour)</p>							

Bommenlading van de *Whitley* op 7 oktober 1940.

Even buiten Diemen bij de zgn. Vinkenbrug (dus aan de groote weg naar het Gooi) is een weg in aanleg (d.w.z. was in aanleg - het werk ligt nu al 3 jaar stil) over de Keulsche vaart (de brug is reeds) naar Haarlem. Op de oprit van deze brug aan de zijde van de Vinkenbrug staat 1 Z en 1 LP. Verder ligt er naast deze brug een groot materiaalpark van de Wehrmacht. Meest bouwmaterialen in verband met de aanleg van de MN. Vermoedelijk staan er naast Tuindorp Oostzaan ook nog 5 zware Flak.

Rapport van de *Ordedienst*, 20 mei 1943.

1945 en later

Het zand bij de tankval en de luisterpost was deels in de Weespertrekvaart afgeschoven. Het ontstane minstrand was een populaire zwemplek voor de Diemense jeugd in 1945.

Een commissie die de handel en wandel van aannemers onderzocht, plaatste in augustus 1945 een oproep om informatie te verschaffen over foute aannemers en bedrijven. De *Algemeene Beton Compagnie* was onder directeur J.W. Piel iets te innige banden met de bezetter aangegaan en stond boven aan de lijst. De voormalige directeur stond op nummer 17.

Dr. Ing. Erich Paproth bouwde het bedrijf na de oorlog in het West-Duitse Krefeld weer op. In 1962 nam zijn zoon Dipl. Ing. Helmut Paproth het bedrijf over.

De aansluiting van de provinciale weg op Rijksweg 1 liet lang op zich wachten. De gewenste ongelijkvloerse kruising bleek uiteindelijk te duur. Zelfs op de Topografische Kaart 1:25.000 van 1949 is nog slechts een grondlichaam aangegeven tussen de Schipholbrug en de Muiderstraatweg. De "Gooi en Eemlander" schreef op 10 oktober 1949: "Inzake de aansluiting van de Rijksweg Amersfoort-Amsterdam aan de provinciale weg Diemen-Schiphol te Diemen, terzake waarvan door de Kamer reeds

herhaaldelijk stappen zijn ondernomen, schijnt thans een bevredigende oplossing op komst te zijn."

Twee jaar later kon "de Telegraaf" berichten: "Nieuwe wegverbinding bij Amsterdam. Brug in Diemen krijgt minder verkeer." Binnenkort zal de rijksweg Amsterdam-Amersfoort een directe verbinding krijgen met de weg Haarlem-Schiphol-Hilversum, maar zonder dat daarvoor viaducten zullen worden gebouwd.

En de Schipholbrug zelf?

De Tollensbrug

In 1996 kreeg de Schipholbrug gezelschap van de Tollensbrug. De brug was vernoemd naar de GVB-remise aan de Tollensstraat in Amsterdam-West, die opgeheven werd. Vanaf de keerlus van lijn 9 was een hulpspoor aangelegd langs de Muiderstraatweg naar de al bestaande lijnwerkplaats van het GVB op het bedrijventerrein Verrijn Stuart. Net zoals voor de Schipholbrug was voor het ontwerp van de brugfundering de diepte van de draagkrachtige laag bepaald. Sonderingen van de toenmalige afdeling Grondmechanica van de Amsterdamse onderzoeksdienst OMEGAM maakten eind 1993 duidelijk dat op een diepte van NAP -23 m een schelpenhoudende zandlaag lag. Voor de fundering van de Tollensbrug hoefden nu geen caissons toegepast te worden. ➔

Met dank aan R. Heesbeen, H. Nauta en J.F. Reurekas voor hun vriendelijke mededelingen.

Bronnen en literatuur

- **Algemeen Handelsblad** 18 januari 1939, "Verkeersverbetering Diemen"
- **Algemeen Handelsblad** 24 mei 1940, "Welke wegen berijdbaar zijn"
- **De Banier** 27 juni 1939, "De wegverbinding Haarlem-Het Gooi gereed"
- **De Gooi- en Eemlander** 3 december 1936, "het Prov. Wegenfonds van Noord-Holland. De Commissiewegen in het Gooi"
- **De Gooi- en Eemlander** 14 juli 1936, "De verzakking van de Geinbrug bij Weesperkarspel. Uiteenzetting van den heer Bomans in de Prov. Staten"
- **Oprechte Haarlemsche Courant** 12 juni 1940, "De Provinciale weg Haarlem-Het Gooi. Stand der werkzaamheden"
- **De Telegraaf** 27 maart 1939, "Bruggenbouw volgens een zeldzaam procédé. Over de Keulsche vaart. DRIE CAISSONS ALS BASIS" Maandag, avondblad
- **De Telegraaf** 24 juli 1951, "Nieuwe wegverbinding bij Amsterdam. Brug in Diemen krijgt minder verkeer"
- **De Tijd** 5 februari 1937, "Provinciale weg naar het Gooi"
- **De Tijd** 25 maart 1939, "Een brug op caissons. Drassige veengrond maakt heikwerk te kostbaar"
- **De Tijd** 26 april 1939, "Duitscher te Diemen aangehouden. Hij zal over de grens gezet worden"
- **De Tijd** 19 juli 1939, "Begeerlijk foto-object. Duitscher betrapt, terwijl hij fort fotografeerde"
- **Het Vaderland** 26 mei 1939, "Luchtverkeer. Een deel van den autoweg Gooi-Schiphol opengesteld. Verkeer door Amsterdam ontlast"
- **Het Volk** 8 april 1940, "Diemen. Brug krijgt nieuw wegdek"
- **IJmuider Courant** 27 juni 1939, "Nieuwe verbinding Haarlem -Het Gooi"

- **Bakker, A.**, 'Het raadsel Bylmetol. Bommen op Diemen' In: Diemens Oorlog, dorp bij Amsterdam onder Duitse besetting (Diemen, 2015)
- **Boonstra, G.C.**, 'Dr. Ing. E. Paproth. Die Druckluftgründung als Wegbereiter des Beton- und Eisenbetonbaues, sowie als Mittel zum Stahleinsparen'. Heft I. Boekennieuws. De Ingenieur 5-11-1937 No. 45. Beton No. 12. Bt. 79 Bijlage
- **Griehl, M.**, *Das Große Buch der Flak*. Nebel Verlag (2003).
- **Haag, J.**, 'Op gang komende machines. Industrialisatie in Diemen in de eerste helft van de 20e eeuw' In: Historische Kring Diemen jrg.3, 1993
- **Lohbeck, J.**, *Der Krieg vor unserer Haustür. Ereignisse, Erlebnisse, Schicksale im Zweiten Weltkrieg in Velbert, Langenberg und Umgebung*. Velbert: Scala Verlag (2013)
- **Müller, W.**, *Die Geschütze, Ortungs- und Feuerleitgeräte der schweren Flak. Dörfler Zeitgeschichte*. Eggolsheim: Nebel Verlag GmbH (1988)
- **Nationaal Archief**, 2.13.137 Ordedienst - Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten. Kaart van Amsterdam 1:2.500
- **Nationaal Archief**, 2.13.137 Ordedienst - Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten. Bestanddeel 109
- **NIOD-instituut**, 190a Groep Albrecht / 56
- **Reichsminister der Luftfahrt** (1941), *Richtlinien für den Einsatz von Funkmeßgeräten (Flak) und die Zusammenarbeit mit schweren Flakbatterien und Flakscheinwerfern*. Berlin, november.
- **Reurekas, J.F.**, *Diemen 1940-1945*. (Diemen, 1985)
- **Stadsarchief Amsterdam**, Luchtbeschermingsdienst 5227 / 965 Rapportenboek van de Uitkijkdienst, mutatie 31 mei 1943 16u55

Diemen voorbereid op een vijandige Duitse inval:

WEGVERSPERRINGEN AAN DE MUIDERSTRAATWEG

Wiard Krook

Reeds in de middeleeuwen werden in ons land belangrijke wegen en vaarten voorzien van allerlei soorten versperringen om te voorkomen dat een vijand zomaar ongehinderd kon binnenvallen. Met name tijdens de Tachtigjarige Oorlog werden tegen de oprukkende Spaanse troepen allerlei nieuwe soorten wegversperringen ontwikkeld, waaronder de bekende "Friese of Spaanse Ruiters".

Mobilisatie

De dreigende oorlogssituatie van Duitsland aan het einde van de jaren '30 noodzaakte de Nederlandse minister van Oorlog tot een reeks van maatregelen. Ondanks het feit dat ons land zich, net als tijdens de Eerste Wereldoorlog, neutraal had verklaard, werd op 28 augustus 1939 voor de gehele Nederlandse krijgsmacht gemobiliseerd. Deze staat van paraatheid hield onder meer in dat een aantal locaties werd aangewezen als inundatiegebied. In geval van nood konden deze terreinen onder water worden gezet om het oprukken van een vijandelijk leger te bemoeilijken. Ook werden er op een aantal belangrijke strategische plaatsen (bijvoorbeeld kruispunten, doorgaande wegen, bruggen, waterwegen, spoorwegen en vliegvelden) uit voorzorg militaire controleposten met wachtverblijven ingericht.

Hierbij plaatste men vaste of verplaatsbare wegversperringen die speciaal waren ontworpen om een vrije doortocht van een vijand te vertragen.

Asperge-wegversperring

Eén type mobiele wegversperring bestond uit gegoten betonnen cilinders met een diameter van circa 1 m en een hoogte van circa 1,4 m. In elke cilinder werd een koker uitgespaard waar een ijzeren spoorrails of profielijzer diagonaal in werd geplaatst. Indien nodig konden de ijzeren staven met weerhaken worden verankerd in de kokers. Deze goedkoop te maken barricade werd "asperge-wegversperring" genoemd. Als een aantal van deze versperringen, met het gewicht van een paar ton, midden op de weg werd geplaatst, was zelfs het passeren van pantserwagens en tanks niet snel mogelijk.

Muiderstraatweg

Een belangrijk strategisch punt in Diemen was de Muiderstraatweg. Het was in feite de verbindingsweg van Duitsland via 't Gooi naar Amsterdam. Ter hoogte van het spoorwegviaduct van de ringspoorbaan over de Muiderstraatweg werd in de mobilisatietijd een militaire wachtpost ingericht die was beveiligd met een aantal betonnen asperge-versperringen. Helaas zijn er van de Diemense post geen foto's bekend, maar wel van gelijksoortige controleposten elders in Nederland. Uiteraard had de Duitse bezetter na de inval in mei 1940 de Nederlandse wachtposten overgenomen. Na de Tweede Wereldoorlog werden successievelijk de bunkers, bunkermuren en wegversperringen, afgebroken.

Oorlogsmuseum Overloon

Jarenlang was er in Diemen, aan de voet van het spoorviaduct aan de Muiderstraatweg, een achttal betonnen asperge-versperringen blijven liggen. Deze zware wegversperringen waren nog steeds het eigendom van het Ministerie van Defensie. Ze lagen kennelijk te wachten om uiteindelijk tot puin te worden vermalen. In 1992 werden er voorbereidingen getroffen om het spoorwegviaduct over de Muiderstraatweg te gaan verbouwen. De stille getuigen uit de Tweede Wereldoorlog moesten toen vóór 20 december van dat jaar worden verwijderd. Helaas was er na meer dan 50 jaar haast niemand meer bekend met de herkomst en de oorspronkelijke functie van deze militaire objecten.

Wegversperring (foto Schimmelpenningh, Nationaal Militair Museum).

Ten tijde van de mobilisatie in 1939 werden op belangrijke strategische plaatsen wachtposten met (verplaatsbare) wegversperringen ingericht. De locatie op deze foto is niet bekend (foto Schimmelpenningh, Nationaal Militair Museum).

Toen dit bericht ter ore kwam van de Diemense historicus Frits Reurekas (onder andere auteur van de publicatie "Diemen 1940-1945") ging hij tot actie over. Uiteindelijk vond hij het *Nationale Oorlogs- en Verzetsmuseum Overloon* bereid om de asperge-versperringen in zijn collectie op te nemen. Volgens deskundigen waren de mobiele barricades uit Diemen uniek omdat er van dit type in ons land geen andere exemplaren meer bewaard waren gebleven. Met behulp van de *Genie* van het *Ministerie van Defensie* werden de betonnen cilinders (met een totaalgewicht van ruim 16 ton) op 23 december 1992 naar het museum te Overloon overgebracht. Ze werden jarenlang tentoongesteld in het buitenmuseum. Op dit moment zijn de versperringen opgeslagen in het depot en helaas aan het oog van geïnteresseerde museumbezoekers onttrokken.

Met dank aan Guus Kroon van het *Historisch Archief Muiden (HAM)* voor de verstrekte informatie.

Op 23 december 1992 werden de mobiele asperge-wegversperringen, die lagen opgeslagen aan de voet van het spoorwegaaduct van de ringbaan aan de Muiderstraatweg, afgevoerd naar het Oorlogsmuseum te Overloon (foto Frits Reurekas).

Literatuur

- **Kroon**, Guus: *Vergeten Versperringen*, uitgave Historisch Archief Muiden (HAM), Muiden, 1992.
- **Reurekas**, J.F.: *Diemen 1940-1945*, Stichting Uitgeverij Noord-Holland/Gemeente Diemen, Diemen, 1985.
- **Stelling van Amsterdam**: *Nieuwsbrief*, nr. 193, Documentatiecentrum Stelling van Amsterdam <www.stelling-amsterdam.org>.

Een aantal van de betonnen wegversperringen die medio 1939 door het Nederlandse leger bij het spoorwegaaduct over de Muiderstraatweg werden geplaatst (foto Guus Kroon).

Else de la Fuente-Ruben, Jan Bertsstraat 31

HET AFSCHUWELIJKE VERHAAL VAN DE FAMILIE RUBEN

Taco ten Dam

De joodse bontwerker Jacob Ruben (1878) is al ver voor het uitbreken van de oorlog met zijn gezin naar Nederland gekomen om de naziterreur in Duitsland te ontlopen. Het gezin vindt een woning in de Jan Bertsstraat in Diemen en beleeft een aantal gelukkige jaren in het vooroorlogse, gemoedelijke Diemen. Tot de nazi's erin slagen hun terreur tegen de joden zelfs tot in de rustigste straten van dorpen in Nederland uit te breiden.

Hoop

Jacob Ruben woont met zijn vrouw Sara Ruben-Weinberg (1872) in de Jan Bertsstraat 31^{II} in Diemen. Zij hebben drie dochters: Erika (1908), Channa (1909) en Else (1911). Aan de overkant van de straat woont op nummer 40 de familie Beck. Zo leren ze elkaar kennen als burens, maar al snel raken de families bevriend en komen veel bij elkaar over de vloer. Vaak gaan de gesprekken over vroeger, over hun wensen en de hoop op een rustig en vreedzaam leven. De families delen immers het lot van de gedwongen emigratie. Net als de Rubens zijn de Becks naar Nederland gekomen in de hoop de verschrikkingen van het nazibewind in Duitsland te ontvluchten en een nieuw vaderland te vinden. Maar met het voortschrijden der jaren neemt de onrust toe en komt de vraag hoe het verder zal gaan steeds vaker voor in de gesprekken. Simon Beck, de zoon van Camill en Anna Beck, leert in die periode ook Else Ruben goed kennen. Zij is een gevoelige en zachtaardige jonge vrouw, die haar gevoelens onder woorden brengt in gedichten.

Ook bij de families Ruben en Van Praag in de Jan Bertsstraat valt de noodlottige brief in de bus.

Lotgenoten

Als de oorlog in 1940 ook in Nederland een feit wordt, zien de families met afschuw dezelfde gehate Duitse uniformen paraderen over de Hartveldseweg in Diemen. De bevriende families zijn nu ook lotgenoten en vinden steun bij elkaar. Maar zij krijgen al snel te maken met de anti-joodse maatregelen van de Duitse bezetter. De joden in Diemen moeten zich melden in het raadhuis en een krijgen een door de burgemeester ondertekend formulier waarop staat dat ze jood zijn. De registratie maakt het makkelijk in april 1942 de meeste joden in Diemen aan te schrijven dat ze moeten verhuizen naar Amsterdam.

Gedwongen verhuizing

Ook bij de families Ruben en Van Praag in de Jan Bertsstraat valt de noodlottige brief in de bus. De familie Beck

Arnold van Praag en Erika van Praag-Ruben

mag voorlopig blijven. Hun verhaal is elders in dit blad opgetekend. Het is niet bekend waar de familie Ruben een woning toegewezen krijgt. Ook hun dochter Erika die tot april 1942 met haar man Arnold van Praag onder hen op één hoog in de Jan Bertsstraat woont, moet haar woning verlaten. In juli 1942 trouwt Else met Jacob de la Fuente, geboren in Amsterdam en net als vader bontwerker. Zij gaan wonen in de Lepelstraat 16^{II} in Amsterdam.

Westerbork en Sobibor

In de winter van 1943 moet het oude echtpaar Ruben naar Westerbork. Simon Beck herinnert zich dat zijn moeder afscheid kon nemen van haar vrienden voordat ze naar Westerbork vertrokken. Tegen beter in sprak ze hen hoop in en sprak de wens uit elkaar ooit weer te zien. Op 10 maart 1943 wordt het oude echtpaar van Westerbork naar Sobibor gedeporteerd waar ze op 13 maart worden vergast. Vier maanden later ondergaan Arnold van Praag en Erika van Praag-Ruben hetzelfde lot. Ook zij gaan via Westerbork naar Sobibor waar zij op 9 juli worden vergast. Een week daarna, op 16 juli, wordt Jacob de la Fuente, de echtgenoot van Else de la Fuente-Ruben, in Sobibor vergast.

Onderduik

Else is blijkbaar aan arrestatie ontkomen en duikt onder in Amsterdam. In een kleine, in zeer slecht verkerende woning, houdt zij zich schuil, samen met een joods

Else de la Fuente-Ruben (foto coll. S.Beck)

echtpaar en hun twee jonge kinderen. Anna Beck helpt ze door de meest noodzakelijke boodschappen te doen. Haar zoon Simon gaat vaak met zijn moeder mee als zij levensmiddelen brengt en de onderduikers moed inpraat. Dat was niet ongevaarlijk voor Anna Beck want de Duitsers traden streng op tegen mensen die joden hielpen.

“Ik heb heel vaak gezien dat u met volle tassen in die leegstaande woning naar binnenging en met lege tassen weer naar buiten kwam.”

Bronnenlijst

- Beck, Siegmund, *Ihre Stimmen kommen von weit her, Eine Familiechronik während zwei Weltkriegen*, (in eigen beheer), 2004.
- Guggenheim, Channa, opgehaald op 15 november 2015 van <http://www.geni.com/people/channa-johanna-guggenheim>.
- Ruben, Jacob, opgehaald op 15 november 2015 van <http://www.joodsmonument.nl/person/458963>.
- Praag, Erika en Arnold van, opgehaald op 15 november 2015 van <http://www.geni.com/people/Erika-van-Praag>.
- Praag, Erika en Arnold van, <http://www.communityjoodsmonument.nl/page/231371/nl>.

Leeggeplunderd en verlaten

Simon herinnert zich nog goed dat ze op een dag het haveloze pand betreden. De woning bevindt zich op de zolderverdieping. Het is onheilspellend stil, niemand geeft antwoord op de voorzichtige vragen van Anna Beck. Als zij boven aankomen, is het meteen duidelijk waarom. De deur is ingetrapt, een paar meubels liggen, gedeeltelijk kapot gemaakt, verspreid door de hele kamer. De woning is leeggeplunderd en verlaten. Een raam is stuk, het gordijn wappert langzaam door de wind, zoals in een verschrikkelijke droom. Else de la Fuente-Ruben en de familie met de twee kinderen zijn er niet meer.

Kapper

Anna Beck en haar zoon Simon verlaten het huis zo snel mogelijk, steken de straat over. Voor een kapperszaak staat de kapper breeduit op de stoep en spreekt Anna Beck aan. “Ik heb heel vaak gezien dat u met volle tassen in die leegstaande woning naar binnenging en met lege tassen weer naar buiten kwam. Het is duidelijk dat daar joden verborgen zaten. Vannacht hebben ze dat gespuis weggehaald, ik heb gezien dat ze allemaal meegenomen werden.” Tevreden grijnzend kijkt hij Anna Beck aan. “Heeft u het aangegeven?” hoort Simon zijn moeder zachtjes aan de kapper vragen. De kapper kijkt omhoog naar het zolderraam, draait zich om en verdwijnt zonder een woord te zeggen.

Else de la Fuente-Ruben is op 30 september 1944 “ergens in Midden-Europa” overleden.

Dichtbundel

Else geeft voor haar deportatie de familie Beck familie-documenten en een aantal gedichten in bewaring. In 1959 laten Camill en Anna Beck ter nagedachtenis van Else de la Fuente-Ruben de gedichten bundelen in een boekje. Camill en Anna maken in 1963 een reis naar Israël op uitnodiging van Channa Guggenheim-Ruben, de enige overlevende dochter van het gezin Ruben.

Anna Beck overlijdt in 1967 onverwacht in Diemen, Camill Beck overlijdt in 1975 in Amsterdam. Channa Guggenheim-Ruben overlijdt in 1971 in Israël. ➤

Diemense oorlogsherinneringen van Willem Roest, Jentje Woud en Rein Woud

BOMMEN, BLOED EN EEN STUKJE BROOD.

Jaap Haag

Willem Roest (geb. 26 mei 1939) en Jentje Woud wonen al heel lang op hun boerderij in Mijdrecht. Maar beiden hebben Diemense wortels. Willems vader werkte bij het spoor en het gezin woonde bij de spoorbrug over de Muiderstraatweg, op nummer 64, een huis dat er nu niet meer staat. Jentje Woud (geb. 23 maart 1939) was de dochter van groenteboer Kees Woud, die een groentezaak had op de hoek van de Muiderstraatweg met de Nicolaas Lublinkstraat. Haar oom Rein, een vijftien jaar jongere broer van haar vader, was bij haar ouders in de kost en werkte mee in de winkel. Later, toen het kindertal bij de familie Woud toenam, vond hij onderdak bij zijn oudere zus Cor en haar man Arie Griffioen, die machinist was van het gemaal aan de Overdiemerweg. Maar Rein Woud bleef bij zijn oudere broer Kees Woud in de winkel werken.

Herinneringen uit hun kinderjaren

Willem Roest moest nog één jaar oud worden, toen de oorlog in 1940 uitbrak. En hij was bijna zes bij de bevrijding in 1945. Willems vrouw Jentje was twee maanden ouder. Hun oorlogsherinneringen dateren dus uit hun kinderjaren, waarbij gebeurtenissen uit het laatste oorlogsjaar het meest in hun geheugen gegrift staan. Zoals de treinbeschieting in september 1944; of de bommen die naast in plaats van op de spoorbrug vielen; of het doodschieten van vijf mannen langs de Muiderstraatweg en tenslotte de intocht van de Canadezen bij de bevrijding. Ruim 70 jaar later, bij een kop thee op de boerderij in Mijdrecht, vertellen Willem, Jentje en de inmiddels negentigjarige Rein er bijna kalm over, maar wie naar hen luistert, hoort wat een diepe en onuitwisbare indruk die gebeurtenissen gemaakt hebben.

Uit de trein ontsnapte dwangarbeiders

Willems vader was ploegbaas bij de spoorwegen. Tot zijn ploeg behoorden o.a. Jan van Bork (die iets verderop aan de Muiderstraatweg, tegenover de familie Bastiaan woonde) en ook de vader van zijn vriendje Henk van Hoogdalem. Willems ouderlijk huis aan de Muiderstraatweg stond heel dicht bij het spoor, maar ook het huis van de Griffioens aan de Overdiemerweg stond er in feite niet zo ver vandaan. En zowel Willem als oom Rein (die dus bij de Griffioens inwoonde) weten nog goed hoe 's avonds na tien geregeld jongens of mannen aanklopten voor onderdak. “Het was namelijk zo dat er om tien

uur 's avonds steeds een trein langs kwam, die vol zat met op transport gestelde dwangarbeiders voor de Arbeitseinsatz in Duitsland. Maar als die trein de helling van het viaduct over de Muiderstraatweg op moest, ging de vaart er uit. En van dat moment maakte altijd een aantal mannen en jongens gebruik om uit de trein te springen en zo te ontsnappen. En dan klopten ze bij huizen in de buurt aan om te mogen overnachten”. Rein Woud weet nog dat ze een keer drie broers hadden, die uit de trein gesprongen waren: “Ze kwamen uit Jutphaas en met nog een vierde broer waren ze gearresteerd omdat ze joodse onderduikers in huis hadden. Als straf werden ze tot dwangarbeid in Duitsland veroordeeld. Die vierde broer had óók in de trein gezeten, alleen was hij er aan de andere kant uitgesprongen. Hij vond onderdak bij mensen elders aan de Overdiemerweg. Maar z'n broers, die bij ons die nacht in de machinekamer van het gemaal sliepen, waren heel erg bang geweest dat hij gepakt was en misschien wel doodgeschoten zou zijn”.

Uitstel van 'Arbeitseinsatz'

Ook voor oom Rein (geb. 8 oktober 1925) dreigde gedwongen tewerkstelling in het kader van de Arbeitseinsatz. Zodra hij in 1943 de achttienjarige leeftijd had bereikt, moest hij zich daarvoor melden, wat zou betekenen dat hij het werk in de groentezaak van zijn oudere broer ➤

Het spoorviaduct over de Muiderstraatweg bij Diemen met rechts het huis van de familie Roest (foto Nederlandse Spoorwegen, coll. De Pater, Het Utrechts Archief).

Diemen gezien vanuit de lucht met iets rechts van het midden het spoorviaduct over de Muiderstraatweg en linksonder de afgebroken "Nieuwe Buurt", herkenbaar aan een wit vlak (foto Royal Air Force, 5 oktober 1944, samengesteld door Pieter Nijdam).

Kees zou moeten stoppen. In een poging dat te voorkomen bracht zijn broer naar voren "dat ze Rein veel te hard nodig hadden in de groentewinkel" en dat hij daardoor "dus onmisbaar was voor de voedselvoorziening". Dat hij inderdaad uitstel kreeg van de Arbeitseinsatz moet echter vooral te danken zijn geweest aan de medische verklaring van dokter Hartman, die hij bij de keuring kon overhandigen. Daarin heette het namelijk dat de ingewandenproblemen van zijn vader een aandoening vormden waar ook de zoon mee te maken kon krijgen. Het bleek overtuigend genoeg om hem uitstel te verlenen. Maar het was de vraag voor hoe lang. En zou het hem bescherming bieden bij razzia's, als mannen willekeurig van straat werden opgepakt? Rein had er weinig vertrouwen in. En toen de Duitsers op een kwade dag bij de Griffioens op de stoep stonden, verstopte hij zich dan ook onmiddellijk.

Razzia

Want op jacht naar mannen en jongens, die bij het spoorviaduct uit de trein naar Duitsland gesprongen waren, deden de Duitsers meer dan eens huiszoekingen in de omgeving. En zo gebeurde het, aldus Rein Woud, "dat er ineens Moffen op de stoep stonden en op de voordeur bonsden omdat ze naar binnen wilden. Ze ramden met de kolven van hun geweren tegen de deur. Vanuit het bovenraam riep mijn zwager, die tijd wilde winnen, dat hij eerst z'n sleutels moest pakken. En dat tijd winnen was hard nodig, want niet alleen moest Rein zich in een kast kunnen verstoppert, ook stond beneden op een stoel nog de radio-ontvanger waarmee die avond naar de (verboden) Engelse zender geluisterd was. Die radio werd na iedere uitzending altijd heel goed opgeborgen, maar juist deze avond waren ze dat vergeten... Maar nog net voor de Moffen binnenkwamen, kon er een deken overheen gegooid worden. En terwijl één van hen met

Het gemaal annex dienstwoning aan de Overdiemerweg nr. 3 van het echtpaar Arie Griffioen en Cor Woud (foto Wiard Krook, coll. HKD).

Arie Griffioen naar de machinekamer van het gemaal ging om te kijken of zich daar iemand verstopt had, was er een ander die op die stoel met de deken ging zitten, met z'n kont tegen het radioapparaat aan... gelukkig keek hij niet onder die deken!" "Of er nog andere mannen in huis waren?" vroeg de Duitser. "Nee," zei Arie. Waarop de Duitser zei: "Als er ook maar één man

In de linnenkast had Rein doodsangsten uitgestaan.

gevonden wordt, schieten we je kapot." Alle kamers werden doorzocht, als laatste de slaapkamer van Arie en Cor, waar ook hun baby Annie in een ledikantje lag te slapen. Door het lawaai werd het meisje wakker en begon ze te huilen... De Duitser scheen toen alleen nog even met de zaklantaarn door de slaapkamer, zag niets en vond het toen wel goed. In de linnenkast had Rein doodsangsten uitgestaan.

Treinbeschieting

Als de dag van gisteren herinneren zowel Willem als Rein zich nog de treinbeschieting op 6 september 1944, vlak bij hun huis. Rein: "Ik kwam huiswaarts, net toen het gebeurd was. Die 'groenen' (de Duitse Grüne Polizei) dwongen me te helpen. Ik moest dekens halen. Maar ik heb me al gauw gedrukt. Het was verschrikkelijk. Ik zag een kinderwagen doorzeefd met kogels... en kinderen die in paniek uit de trein geworpen werden. En gewonden, die in eerste instantie bij m'n zus Cor naar binnen werden gedragen. De lucht van bloed, die bleef nog dagen bij ons in huis hangen.... Ook werd er veel bagage bij ons neergezet want die vluchtende NSB-ers hadden veel reisbagage bij zich. En dan waren er nog van die 'moffenmokkels' (meiden die een relatie hadden met Duitse militairen), waarvan er één een miskraam

kreeg, in mijn bed." De toen vijf jaar oude Willem herinnert zich nog de NSB'ers, die "dekking in een sloot hadden gezocht en er tot hun kop in lagen." En ook in het huis van de familie Roest werden koffers en tassen naar binnen gedragen.

Honger

Bij Willem thuis hadden ze ook in het laatste oorlogsjaar voldoende te eten. Dat kwam omdat ze een eigen groentetuin hadden. Hun bonenvoorraad was zo groot dat daaruit heel wat porties bonen konden worden weggegeven aan op 'hongertocht' langs komende mensen. En één keer in de week kwam de Amsterdamse broer van Jan van Bork, die deel uit maakte van de spoorploeg van Willems vader, bij ons eten. Met nog een familielid, allebei doofstom. Uitgehongerd waren ze en ze aten steevast teveel. Hoe gretig je in het laatste oorlogsjaar ieder stukje eten naar binnen werkte, weet ook Jentje nog: "Er stond op een gegeven moment een Mof bij ons in de winkel, met een geweer. Of die hier even z'n brood kon opeten. En toen kreeg ik van hem ook een stuk brood, dat ik boven ben gaan opeten".

Bommen naast de brug

Wat ook nog in het geheugen van Willem Roest gegrift staat, is de luchtaanval op de spoorbrug vlak bij hun huis. Het moet in het vroege voorjaar van 1945 geweest zijn, maar de precieze datum is onbekend.¹ Geallieerde vliegtuigen wierpen twee bommen af maar de brug werd gemist. "Er viel," zo vertelt Willem, "één bom vlak vóór de brug en een bom aan de andere kant ervan, in het zand van de gedempte Muidertrekvaart. Gelukkig werd ons huis niet getroffen, maar de ontploffingen veroorzaakten wel veel glasschade: aan één kant van het huis lagen alle ruiten er uit. We hadden toen juist veel visite, ik denk vanwege een verjaardag of zo. Om dekking te zoeken dook iedereen toen in de schuttersputjes, die door de Duitsers

M'n vader riep: "het gat in!"

langs de Muiderstraatweg gegraven waren. Want je wist niet of er nog een tweede aanval zou komen." Willem herinnert zich ook nog de enorme bomkraters, die door het inslaan van beide bommen waren gevormd en waarin hij later als jongetje nog speelde.

Anna Roest-de Man, de moeder van Willem, voor haar huis aan de Muiderstraatweg 64 (foto coll. fam. Roest).

De gedenkplaats aan de Muiderstraatweg voor de daar op 6 januari 1945 gefusilleerden, zoals het er vlak na de oorlog was ingericht (foto coll. GAD).

Brandhout en fusillade

Als brandhout voor de kachel werden bij Willem thuis oude spoorbielzen gebruikt, die Willems vader illegaal in de tuin had begraven. "Net toen m'n vader bezig was met het uitgraven van een aantal van die spoorbielzen," zo weet Willem nog, "werden we opgeschrikt door het lawaai van schieten op straat. M'n vader riep: "het gat in!" Later bleek wat er aan de hand was en dat staat bij Willem in zijn geheugen gegrift. Er waren langs de Muiderstraatweg, voor de woningen van de families Bontekoe, Meier en Kloosterman, vijf man gefusilleerd. Als represaille voor een aanslag door het verzet op de spoorlijn op de dag ervoor, op 5 januari.² Willem: "Ik heb de lijken nog zien liggen, totdat ze door een vrachtwagen werden opgehaald."

Wat de Moffen m'n vader aandeden

Bij de Meiers, vlak bij de familie Roest aan de Muiderstraatweg, werden, aldus Willem, op een gegeven moment Duitse militairen ingekwartierd. "Bij ons waren ze ook geweest maar toen ze m'n broer, die tbc had, ➤

Detail van luchtfoto met in het midden de Muiderstraatweg met aan de zuidzijde daarvan links naast het spoorviaduct de dienstwoning van de familie Roest (foto Royal Air Force, 4 november 1944).

in bed zagen liggen, gingen die Mofen meteen weer weg. Want de Duitsers waren bang voor besmettelijke ziekten." Voor de Roesten was dat niet verkeerd natuurlijk, maar dat was dan ook het enige positieve dat er over gezegd kon worden. Want het was één van deze soldaten die niet lang daarna moedwillig de broeiramen van Willems vaders kas kapot traptte. Toen die daarover uit boosheid zich de woorden "vuile rotmof" liet ontvallen, pakten ze hem onmiddellijk op en werd hij twee dagen in het huis van de Meiers vastgehouden en zwaar mishandeld. En de rest van het gezin Roest mocht het huis niet uit. Alleen de kleine Willem mocht even gras gaan plukken voor het konijn... Twee dagen later lieten ze Willems vader weer vrij, maar in die twee dagen hadden ze een wrak van hem gemaakt. In juni 1945 is hij aan de gevolgen van de mishandelingen overleden. Willem: "Ik heb jarenlang geen Duits kunnen horen zonder weer razend te worden over wat ze met mijn vader hebben gedaan."³ Vanaf die tijd kwam Henk van Hoogdalems vader bij ons de tuin spitten. Zijn eigen tuin had hij opgegeven; die was voor hem te zeer verbonden geraakt met het bloed dat na de treinbeschieting daar de grond doordrenkt had.

Het huis van het gezin Roest was één van de eerste in Diemen waar de Canadezen langskwamen.

Bevrijding

Omdat de Canadezen vanuit het oosten over de Muiderstraatweg richting Diemen kwamen, was het huis van het gezin Roest één van de eerste in Diemen waar ze langskwamen. Wim: "Ik was toen bijna zes. Van m'n vader – die was er zelf niet best aan toe – moest ik seringgen naar de Canadezen brengen. En ik kreeg toen chocolade van ze. "Bij de bevrijding raakte iedereen helemaal gek," aldus Rein. "Ook dat kaalknippen van vrouwen ... nou dat was natuurlijk niet goed, maar..."

Bij Jentje zijn andere herinneringen levend gebleven, zoals "de kauwgum, die ik van de Canadezen kreeg!" ➔

Noten

1. Bakker 2015, p. 130.
2. Hon/Dam 2015, p. 301-303.
3. Haag/Valk 1999, p. 30.

Literatuur

- Bakker, Alfred, 'Bommen op Diemen; Het raadsel Bylmetol', in: Historische Kring Diemen (red.): 'Diemens Oorlog' (Diemen 2015), p. 124-132.
- Haag, Jaap & Wim de Valk, 'Willem Roest kon als knulletje van negen koeien melken', in: Historische Kring Diemen, jrg. 9, nr. 1, 1999, p. 28-32.
- Hon, Bob & Taco ten Dam, 'Oorlogsmonumenten; Fusillades in Diemen in het laatste oorlogsjaar: 1944-1945', in: Historische Kring Diemen (red.): 'Diemens Oorlog' (Diemen 2015), p. 297-305.

De Telegraaf

SLECHT GEPAST OP EEN GELEENDE FIETS.

DIEMEN. 3 Nov. — De ruim 20-jarige H., wonende te Duivendrecht, had van zijn te Diemen wonenden pa'roon een fiets in bruikleen gekregen, om naar en van zijn werk te kunnen gaan. In plaats van dadelijk naar huis te fietsen, ging H. eerst naar een café te Diemen, waar veel jongelui 's avonds plegen samen te komen, waarbij hij de onvoorzichtigheid beging, de geleende fiets buiten te laten staan. Toen hij 's avonds 10 uur huiswaarts wilde gaan, bleek de fiets gestolen te zijn.

De Diemer politie ging op onderzoek uit en bleid een 14-jarigen jongen aan, die vroeger in Diemen woonde, doch eenigen tijd geleden naar Amsterdam was verhuisd. Een huiszoeking bracht aan het licht, dat het frame en de beide wielen van de gestolen fiets op ten zolder waren geborgen. Het frame had de jeugdige dief reeds overgelakt, om het onkenbaar te maken. De banden had hij verkocht voor f 13, de dynamo voor f 2,50.

Ook degenen, die een en ander van den 14-jarigen jongen hadden gekocht, werden door de politie gehoord, waarbij zij verklaard hebben, niet te hebben geweten, dat de gekochte onderdelen van diefstal afkomstig waren. In hoeverre hier van heling gesproken kan worden, zal nader door de politie worden onderzocht. Inmiddels zijn alle onderdelen weer bijeen en de fiets kan opnieuw gemonteerd worden.

De Telegraaf van 3 november 1941.

Tragedie

In Diemen waren in de oorlog verschillende fietsmakers. Scheper had een florerende fietsenhandel met stalling aan de Hartveldseweg. Het ijzeren plaatje met naam en adres van zijn zaak werd verzetsstrijder Hebe Kohlbrugge bijna fataal. Zij ontsnapte aan de Gestapo, maar haar fiets bleef achter. De Gestapomannen namen de fiets mee naar het adres op het ijzeren plaatje en kwamen op de Hartveldseweg in Diemen terecht. Daar verwees de fietsenhandelaar naar Jeanne de Wild aan de Ouderkerkerlaan, waar de Gestapomannen werden afgebluft door een uiterst hartelijke tante Jeanne. Zij bedankte de mannen uitbundig dat ze haar gestolen fiets terug hadden gebracht. En dan te bedenken dat bij tante Jeanne het illegale Vrij Nederland werd gedrukt en haar huis een toevluchtsoord was voor verzetsstrijders.

Scheper, overigens te goeder trouw, was eind 1943 een van de slachtoffers van de afbraak van de Nieuwe Buurt in Diemen. In korte tijd verdwenen daar op last van de Duitsers alle woningen en andere gebouwen van de Diemerkade tot aan de helft van de Jan Bertsstraat. Scheper had ook een bedrijf aan de Nieuwe Keizersgracht in Amsterdam. Op 31 oktober 1944 vertrok Scheper in alle vroegte op de fiets van de Ouderkerkerlaan 77 naar Amsterdam. Hij zou

Diemen in de oude pers

DE ACHTERGROND BIJ HET OUDE NIEUWS

Taco ten Dam

Fietsendieven in Diemen en de tragedie van een Diemense fietsenhandelaar

De berichten in de oorlogskranten liegen er niet om. Regelmatig keert het nieuws terug van het onrechtmatig verwisselen van eigenaar van fietsen, ook in Diemen. Een jongeman uit Duivendrecht die een fiets van zijn baas had, keek raar op na een cafébezoek op 3 november 1941 in Diemen. Zijn fiets was weg.

Zolder

De politie vond de fiets in delen terug op een Amsterdamse zolder. Het overgelakte frame en de beide wielen waren verstopt en diverse onderdelen waren al verkocht. Eind goed, al goed: alle onderdelen werden teruggevonden en de fiets kon opnieuw gemonteerd worden.

Op de Diemerkade werd een fiets gestolen bij een fabriekje. Toen de politie een werknemer aan de tand voelde, sloeg deze door. Zijn maatje, een 23-jarige Amsterdammer, was reeds met de fiets naar Amsterdam vertrokken. De journalist wist ook nog te achterhalen hoe de dief naar Diemen was gekomen. Als zwartrijder had hij zich gratis door de gemeentetram naar Diemen laten vervoeren door gehurkt op het voorbalkon van de bijwagen van lijn 9 plaats te nemen...

"De Hartveldseweg", prentbriefkaart uitgave A.H. de Wild, Diemen (coll. Taco ten Dam).

nooit meer thuiskomen. Zijn lichaam werd na tien dagen gevonden in het water van de Mauritskade, vlakbij molen *De Funen*. Bij de begrafenis waren honderden mensen. Scheper was dan ook een geliefd persoon in Diemen die voor iedereen klaar stond. ➔

Twee Diemense jongens in 1956

EEN (ONBEDOELD) DIEMENS RONDJE MET DE KANO

Chris Ebbinkhuijsen

Het vele water in en rond Diemen diende in de jaren vijftig en zestig voor veel Diemense jongens tot vermaak, gecombineerd met een uniek vrijheidsgevoel. Er werd niet alleen gezwommen, maar zij verkenden ook graag met een bootje de buurt. Maar ook Amsterdammertjes, voornamelijk afkomstig uit de Indische Buurt, zochten op *Jongensland Oost* aan de Oosterringdijk vaak de vrijheid op. Chris Ebbinkhuijsen en zijn vriend Willem Kuperus maakten in de zomer van 1956 (of 1957) een kanotocht die Chris zich nog goed herinnert. Een schitterend relaas van een spannend avontuur.

Koekoek

"We waren een jaar of elf, twaalf denk ik, toen mijn vriendje Willem en ik een kanotochtje gingen maken. Willem was een zoontje van "hoofdmeester" Kuperus van de *Openbare Lagere School* in Diemen. Hij woonde een paar huizen bij ons vandaan op nummer 112 in de Burgemeester De Kievietstraat. Hij had een mooie grote (zeil)kano die gestald werd in de botenloods van Koekoek op de Sniep.

Regelmatig gingen we erop uit en als er een beetje wind stond, werden de zijwaardjes aangehangen, het mastje opgezet en het zeil gehesen. We gingen dan de Weesper-trekvaart en de Gaasp af, richting Geinbrug (Driemond) of naar de Eerste en Tweede Diem.

Chris Ebbinkhuijsen in 1957. Schoolfoto zesde klas van de Sint-Petrusschool (coll. C. Ebbinkhuijsen).

Ringvaart

Maar op die mooie zomerse, zondag besloten we een verdere tocht te maken: naar het Nieuwe Diep! Er werd niet gezeild, want er lagen nogal wat lage bruggen en duikers op onze route. Goed, de kano werd in de Muidertrekvaart getild en we laveerden tussen de daar toen nog liggende vlotbruggen van de fabrieken en bedrijven door naar de Diemense dorpsbrug. Die was hoog genoeg voor een ongehinderde doorvaart. Dus rustig verder gepeddeld naar de spannende duiker die onder de Hartveldseweg lag, naast café *van der Vuurst*. Daar begon voor ons rechtsaf de ringvaart van de Watergraafsmeer. Ja, het water stroomde toen nog vrijelijk van de Weesper-trekvaart in de ringvaart, vice versa.

Indringers

De vissers langs de kant groetten ons vriendelijk, want we bleven natuurlijk netjes in het midden van de vaart. In de verte zagen we al de onderdoorgang van de spoorbaan Amsterdam-Weesp. Daarna landelijke stilte, tot we *Jongensland Oost* wilden passeren.

Op dit speelterrein werden onder meer hutten gebouwd door bijdehante Amsterdamse jochies, die ons die dag blijkbaar als indringers beschouwden. Enkelen sprongen in het water en gingen aan onze kano hangen zodat die dreigde te kantelen! Onze peddels bleken gelukkig niet alleen geschikt om vooruit te komen...

Met verhoogde snelheid lieten we het gevloek en de bedreigingen achter ons.

Opgelucht! Maar bijna tegelijkertijd ook benauwd! We moesten immers ook nog terug! Dat zouden we niet overleven, zoals ons hartsgrondelijk was beloofd...

Merwedekanaal

Na het passeren van het pontje tussen de Oosterringdijk en de Westelijke kanaaldijk naderden we het Beneden Diep met het *Vijfcentenbadje*. In dit Amsterdamse gemeentelijke zwembad, met gescheiden baden voor vrouwen en mannen, was het een drukte van belang op deze warme dag. Maar wij gingen onder de keersluis door en staken het Merwedekanaal (zo noemden wij het kanaal toen nog steeds) over om koers te zetten naar het particuliere zwembadje in het Bovendiep. 't *Plashuis* lag

Suikerzakje van Het Plashuis in Amsterdam-Oost (coll. C. Ebbinkhuijsen).

aan de Buitenkerkerweg, tussen jachthavens en scheepswerfjes, en hoewel het duurder was (10 cent) gingen we toch liever daar zwemmen.

Woelig kanaal

Grasveldje, steigers, kleedhokjes, een gemengd bad en een loketje voor ijs en snoep. Alles kleinschalig en overzichtelijk en met de pont van de Ouddiemerlaan gemakkelijk te bereiken.

Die zondag waren mijn zusjes daar gaan zwemmen. We gingen ze dus even gedag zeggen, een frisse duik nemen en onze lunch, boterhammen met bruine suiker, opeten.

Maar nu weer terug! Hoe doen we dat? Het beraad was kort: Niet door de ringvaart langs *Jongensland Oost* met die rotjongens. Dan maar over het Merwedekanaal om via de Tweede en Eerste Diem terug te keren naar de Sniep. Dat was wel een stuk omvaren... En over een groot woelig kanaal...! Maar het was ook zondag in de midden jaren vijftig: dus gelukkig waren er weinig vrachtschepen te bekennen. We waagden het erop.

Weer thuis

De kano hield zich prima, maar onze armen werden toch wel wat moe. Het water was natuurlijk toch veel roeriger water dan we gewend waren. Nog maar een boterhammetje voor nieuwe energie. In de verte

De familie Ebbinkhuijsen in 1958. Achter op de trap en de veranda van Burgemeester De Kievietstraat 120. De foto is gemaakt ter gelegenheid van de geloofsbelijdenis van zusje Netty, midden voor op de foto (coll. C. Ebbinkhuijsen).

lonkte de keersluis van de Tweede Diem in de kanaaloever en we kwamen weldra in rustiger vaarwater.

Toen volgden nog de spoorbrug en de Vinkebrug waarna we weer veilig terug waren in de Muidertrekvaart. Vermoeid en roodverbrand. Onbedoeld en noodgedwongen hadden we een rondje Diemen gevaren. Helaas werd dat in latere jaren niet meer mogelijk.

Jongensland Oost

Jongensland Oost werd begin jaren vijftig opgericht door de *Unie van Vrouwelijke Vrijwilligers* (U.V.V.) en het *Amsterdams Studenten Corps* (ASC). *Jongensland Oost* was bedoeld om jongens uit de Indische Buurt van de straat te houden. Aan de Oosterringdijk konden zij onder leiding van ex-commissaris Vlaanderen van politiebureau Warmoesstraat ongehinderd hutten bouwen, vuurtjes stoken en kleine dieren verzorgen.

Het terrein van *Jongensland Oost* was alleen bereikbaar met een roeiboot, later een trekpontje, over de ringvaart. Jaarlijks maakten honderden jongens gebruik van *Jongensland Oost*.

Jongens in de roeiboot op Jongensland Oost aan de Oosterringdijk in de jaren vijftig (foto Geheugen van Oost).

EEN KAART VOOR PETER VOORHUIJZEN (1954-2015)

Op 3 oktober 2015 overleed Peter Voorhuijzen, een enthousiast liefhebber van de geschiedenis van Diemen. Peter, geboren en getogen in Diemen, was voor velen een bekend gezicht omdat hij jarenlang de post rondbracht in het dorp. Door de reorganisatie bij de post raakte Peter jaren geleden al "zijn vaste basis", het postkantoor aan het Wilhelminaplantsoen, kwijt en werd hij tot zijn grote spijt overgeplaatst naar een ander rayon. Peter kon genieten van zijn grote collectie prentbriefkaarten van Diemen

waar wij voor de wekelijkse rubriek in het DiemerNieuws vaak uit putten. Hij kon eindeloos praten over de dagen van weleer en hoe mooi en rustig het was in Diemen. Hij kon intens genieten van een mooie afbeelding. Het plaatje van Diemen dat Peter het meeste aansprak, is een zwart-wit prentbriefkaart van kort na 1900. De Weesper-trekvaart met een platte schuit en een fiere schipper, op de Muiderstraatweg de "Gooische Moordenaar" met een vleugje stoom, de huisjes langs de weg (wie goed kijkt, ziet een schilder op de ladder staan), een jonge vrouw met een kinderwagen, zomaar wat mensen langs de kant. Een stilgezet moment van meer dan honderd jaar geleden. Door de honderden prentbriefkaarten die de *Historische Kring Diemen* gescand heeft opgeslagen, zal Peter voor altijd en eeuwig verbonden zijn aan de geschiedenis van Diemen.

Taco ten Dam en Wiard Krook.

De Muiderstraatweg met de "Gooische Moordenaar" op een prentbriefkaart van Goedhart en Kok (coll. Peter Voorhuijzen).

NOODGELD IN DIEMEN IN TWEEDE WERELDOORLOG

In Diemen is aan het begin van de Tweede Wereldoorlog noodgeld gedrukt. Peter Prins van *De Zegelaars*, een vereniging van postzegelverzamelaars in Diemen, maakte ons hierop attent. Op 11 mei 1940 kregen verschillende gemeentes, waaronder dus ook Diemen, toestemming voor het uitgeven van noodgeld om geldschaarste te voorkomen. Op 17 mei 1940 werd deze machtiging weer ingetrokken. De verbindingen waren toen grotendeels

hersteld en ook het geldverkeer was weer redelijk normaal op gang gebracht. Hoewel het noodgeld moest worden vernietigd, was het blijkbaar te verleidelijk voor verzamelaars om niet iets van het noodgeld achter te houden. Het *Geldmuseum* in Utrecht beschikt over een collectie van 390 exemplaren, maar het Diemens noodgeld is daar niet bij aanwezig.

Er zijn drie biljetten van het noodgeld bekend: 1 gulden, 2,50 gulden en 25 gulden.

“DIEMENS OORLOG, DORP BIJ AMSTERDAM ONDER DUITSE BEZETTING”

Wiard Krook

Het boek "Diemens Oorlog" heeft veel reacties opgeleverd. De redacteurs werden via de mail, over de telefoon en op straat gecompimenteerd met de vastlegging van de vele oorlogsverhalen. Ook officiële instanties als het Joods Historisch Museum en de Anne Frank Stichting reageerden met veel waardering. Ook uit het buitenland, met name naar aanleiding van de boven Diemen neergehaalde Wellington, kwamen veel reacties.

Reactie uit België

Na publicatie van ons boek "Diemens Oorlog" ontving John Cuijpers een e-mail van Tuur Devens. Tuur, met wie John sinds 1963 bevriend is, woont sinds het begin van de jaren '70 in de Vlaamse stad Hasselt in Belgisch Limburg. Hij was leraar Nederlands aan een scholengemeenschap in Genk en heeft nogal wat publicaties op zijn naam staan, waaronder een literair boek getiteld "Varda". Verder is hij in Vlaanderen bekend als recensent van theatervoorstellingen. Hij schreef:

"Hoi John,
Je wilde graag weten wat ik van het/je boek vind: schitterend!

Het geeft een zeer uitgebreid en zeer gevarieerd beeld van Diemen in de oorlog. Jullie hebben een mooi evenwicht gevonden tussen echte militaire, strategische informatie en individuele ervaringen, met daartussen een duidelijke uitleg van de algemene situatie en hoe die zijn invloed had op Diemen. De jodenvervolging, het onderduiken, het kleine verzet. (Van sommige individuele verhalen had ik graag de afloop geweten (zoals van die Duitse knaap van 17/18 jaar die een paar nachten kan onderduiken, en dan weg moet. Wat is er van hem geworden?)

Dat verhaal van de artsen en hun nationaal protest was voor mij totaal onbekend. Het geheel is goed leesbaar, bij sommige auteurs is het even wennen aan de stijl. De vele foto's en onderschriften verlevendigen de teksten over de lotgevallen. Boeiend. En duidelijk.

Ik heb hier een paar boeken van een ex-collega van mij die over het verzet in Genk, Zonhoven en Sint-Truiden heeft geschreven, over de 'zwarten' en de 'witten', maar door de vele namen en de heel gedetailleerde uitweidingen is het echt niet leesbaar, zeker niet voor iemand die die namen niet kent. Jullie hebben een totaalverhaal gemaakt over Diemen, en dat is boeiend, ook voor een buitenstaander. Mijn welgemeende felicitaties dus. Jullie mogen fier zijn!

Groetjes, Tuur Devens"

Wellington crash

Ook Wiard Krook kreeg een aantal reacties op zijn uitgebreide onderzoek en publicatie van de op 12 juni 1943 in de Overdiempolder neergestorte Wellington HE-154 bommenwerper van de Royal Australian Air Force (RAAF).

De door Duits afweergeschut neergeschoten Australische bommenwerper maakte deel uit van het 466 RAAF Squadron en ressorteerde onder het Bomber Command van de Royal Air Force (RAF). De bemanning bestond uit vier Australiërs en een Engelsman. Door het moedige optreden van deze bemanning kon worden voorkomen dat het aangeschoten en brandende toestel niet op woonhuizen in Diemen-Noord of Amsterdam-Oost neerstortte, maar in het weiland van boer Cornelis Hennipman in de Overdiempolder. Helaas moest 'Crew 49' deze heldendaad met hun leven betalen, want het lukte niet om een noodlanding in het nabij gelegen IJsselmeer te maken. Dit zou hun overlevingskansen mogelijk hebben kunnen vergroten.

Veel informatie, die nodig was om het verhaal van de HE-154 en 'Crew 49' te kunnen reconstrueren, werd met dank verstrekt door Tiana Adair en Geoff Moss uit Australië en John Dann uit Engeland. Zij onderhouden de website "462 and 466 Squadrons" <www.halifaxlv827.co.uk> en de Facebook-pagina van de "Friends of the 466/462 Squadrons Association". Via medeauteur Alfred Bakker werd ook waardevolle informatie verkregen van Hans Nauta, die lid is van de Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 (SGLO).

Familieleden

Op een mooie plaats van de Amsterdamse begraafplaats *De Nieuwe Ooster* liggen meer dan 300 geallieerde oorlogsslachtoffers begraven. Het zijn vrijwel allemaal bemanningsleden van vliegtuigen die

Alle auteurs, sponsors en betrokkenen van het boek "Diemens Oorlog" bijeen tijdens de uitreiking van het eerste exemplaar.

tijdens de Tweede Wereldoorlog in Noord-Holland zijn verongelukt. Ook vond 'Crew 49' vanaf 16 juni 1943 hier een waardige rustplaats.

Tot op heden is het gelukt om contact te krijgen met een aantal familieleden van twee van de vier Australische bemanningsleden. Het betreffen Val Rokahr-Green, een volle nicht van piloot Flight Sergeant Fletcher William Randall Green en Laurie Clarke-Mell en volle nicht van Flight Sergeant John Francis Mell.

Val Rokahr-Green stuurde vanuit haar woonplaats Tatura in de staat Victoria in Australië, als dank voor de publicatie, een fraaie aquarel getiteld "Poppies are for Remembering, 2015" (zie binnenzijde omslag). Het begeleidende briefje luidde:

*"Dear Wiard,
I am sending you a little gift of a watercolour to thank you for posting me your very special "Diemen's Oorlog" book, a reminder of Fletcher and his Australian family.
I hope that you are well, you are probably still recovering from all the hard work put in to bring the book to life. Best wishes and thank you."*

4 Mei herdenking

Elk jaar worden in ons land op 4 mei de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog herdacht. Uiteraard vallen daar ook de in ons land gesneuvelde geallieerde militairen onder. Bij de herdenkingsceremonie op De Nieuwe Ooster was ook de burgemeester en enkele wethouders van Amsterdam

aanwezig, alsmede afgevaardigden van diverse nationale en internationale organisaties. Zeker moet ook een delegatie van kinderen uit de bovenbouw van de in Amsterdam-Oost gelegen Frankendaelschool (die de oorlogsgraven hebben geadopteerd) worden genoemd. Zij legden bloemen op de graven.

Het plaatsen op Facebook van foto's van de 4 mei-herdenking, een korte samenvatting van de geschiedenis van HE-154 en de overbrenging van de Bristol Hercules vliegtuigmotor naar het Saan Museum, riepen ook veel – met name Australische – reacties op.

*"What an extraordinary story, Thanks Wiard Krook."
(Geoff Moss, 19 mei 2015).*

*"How sad to think that this is how my uncle met his death along with the other members of the crew – but how thankful I am that they are being looked after so well and now we have this piece of history to add to his story – incredible. Thanks Wiard Krook."
(Laurie Clarke-Mell, 26 mei 2015)*

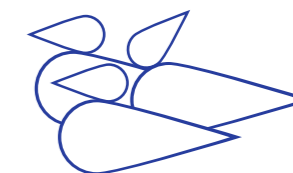
*"Thank you Holland for remembering those airmen who gave their lives and died on Dutch soil. Thank you for focusing on RAAF 466 Sqn. on this occasion. And thank you to the pupils of the Amsterdam Frankendael primary school for looking after the graves of our fallen."
(Paul S. Knott, 15 juni 2015).*

De ontdekking, het transport door de 'Koninklijke Saan' en de expositie in het 'Saan Museum' van de in 1985 opgegraven Bristol Hercules vliegtuigmotor (foto's 2015 Wiard Krook).

PRIKBORD

Spelen of je verbergen onder de onderheide straten

Ronald van Gelder is op zoek naar (oud-)bewoners van Diemen centrum-west, die herinneringen hebben aan de onderheide straten van die buurt. Verhalen, foto's of misschien wel voorwerpen van onder de straat. Hij wil graag in contact komen met mensen die als kind of (jong)volwassene onder deze straten door zijn gekropen. Het gaat om de onderheide straten (van west naar oost) tussen Diemerkade en Burgemeester Bickerstraat en (van zuid naar noord) tussen Hartveldseweg en Duikersloot (nu: Schoolpad).

Heb je onder een of meer straten gespeeld, heb je er onder moeten verstoppen (in oorlogstijd) of er misschien spullen verborgen of juist gevonden, laat dat weten. Alle – korte of lange – verhalen, ervaringen of herinneringen zijn welkom. Schrijf naar <info@schoolstraatdiemen.nl> of naar Ronald van Gelder, Schoolstraat 41, 1111 BP Diemen of telefoon 06-25094760.

Historische Kring Diemen 1991-2016

Volgend jaar bestaat de Historische Kring Diemen 25 jaar. Dat zullen we zeker niet ongemerkt voorbij laten gaan. De voorbereidingen voor de viering zijn al in volle gang. Een tipje van de sluier kunnen we wel al oplichten: in maart 2016 zal de officiële viering van de verjaardag van de HKD in beperkte kring plaatsvinden; in september zal een publieksviering in en rondom de Ouddiemerlaan – de as van Diemen – worden gehouden. Met leuke rondleidingen, open-huisbezoeken en originele verrassingen. We zijn nog op zoek naar vrijwilligers, die hand- en spandiensten willen verrichten in de verschillende fasen van de organisatie. Vele handen maken licht werk!

Wie wil, kan zich aanmelden bij de Historische Kring Diemen <info@historischekringdiemen.nl>, of een briefje sturen naar de secretaris van de HKD: Peter Texier, Rietzangerweg 104, 1111 VN Diemen. Vermeld daarbij uw naam, adres en telefoonnummer; graag ook met vermelding "Meewerken aan HKD25". Wij nemen dan contact met u op. Wij hopen op een grote belangstelling, want de Historische Kring en Diemen zijn het waard!

Correcties boek Diemens oorlog

Op pagina 170 schrijft Peter Prins over een TPTC-zender. Dit moet zijn een TPC-zender. Dat staat voor Transmit(ter) Power Control. In noot 2 op pagina 172 gaat het niet om de timmerwerkplaats van Peeterse, maar om de werkplaats van timmerbedrijf Buitenhuis aan de Ouderkerkerlaan.

Feestelijke herinneringsgeschenken

In het kader van de viering van het 25-jarig bestaan van de Historische Kring Diemen kunnen diverse aandenkens bij ons worden besteld. Een placemat met uniek fotomateriaal van Diemen, een verjaardagskalender met memorabele momenten uit Diemens geschiedenis en een speciale HKD-postzegel. Leuk om te hebben of te gebruiken, maar vanzelfsprekend ook leuk om iemand cadeau te doen voor sinterklaas of kerstmis!

Wie interesse heeft in een of meer placemats (à € 5,00), een of meer verjaardagskalenders (à € 15,00) of een of meer postzegelvelletjes met 10 zegels (à € 10,00), kan die als volgt bestellen: stuur een e-mail naar: <info@historischekringdiemen.nl> of een briefje naar de secretaris van de HKD: Peter Texier, Rietzangerweg 104, 1111 VN Diemen. Zet uw naam, adres, plaatsnaam en telefoonnummer bij de bestelling. Vermeld vervolgens het aantal en welk(e) product(en) u wilt ontvangen en bereken het totaalbedrag van uw bestelling. Maak dit bedrag over op rekeningnr. IBAN NL95INGB0001525866 ten name van de penningmeester van de Historische Kring Diemen (Han Saan) onder vermelding van: "Herinneringsgeschenken". U kunt drie weken daarna, uw bestelling ophalen bij de Historische Kring Diemen in gebouw De Schakel: 's maandagochtends van 9.30-12.00 uur.

5 JAAR ONDERDRUKING EN VERZET

TER NAGEDACHTENIS AAN HEN DIE VIELEN VOOR ONZE BEVRUDING

10 MEI '40

3 UUR 'S NACHTS

Poster "5 jaar Onderdrukking en Verzet" van A.H. Adams, druk Filaski & Zn., Amsterdam 1945 (schenking Piet Vedder, coll. HKD).